

Hrvatske postrojbe u borbama na Soči (Jugozapadno bojište)

dr. sc. Vijoleta Herman Kaurić

Hrvatski institut za povijest
Opatička ulica 10
Zagreb

Nikola Tominac

Bože Huzanića 76
Dugo Selo

Na temelju raspoložive literature i izvorne arhivske građe iz fundusa Austrijskog državnog arhiva (Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA) i Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu (HDA) autori obrađuju najznačajnije događaje na Sočanskom bojištu i ulogu Hrvata u njima. Pri obradi teme bila je neprocjenjiva sačuvana operativna dokumentacija 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske Grof Jelačić iz Otočca, izvještaji o bitkama, liste gubitaka i ostala popratna ratna dokumentacija.

Ključne riječi: Hrvatska, vojna povijest, Prvi svjetski rat, Jugozapadno bojište, Sočanske bitke.

Uvod

Jedan od najstrašnijih ratova u povijesti čovječanstva jest Prvi svjetski rat, a jedna od najkrvavijih sastavnica toga rata bilo je Jugozapadno bojište smješteno duž granice današnje Austrije, Italije i Slovenije.¹ O njemu su napisana brojna znanstvena djela različitih historiografija koja se uglavnom bave strategijskom i operativnom razinom operacija ne ulazeći pritom na niže operativne razine. Tu su i djela koja opisuju ratna djelovanja talijanskih i austro-ugarskih pukovnija, no bez spominjanja udjela Hrvata u njima.² Hrvatske pukovnije u austro-ugarskoj vojsci ostale su do sada slabo istražene u sklopu hrvatske historiografije, unatoč postojanju dvaju knjiga

¹ Ovaj prilog posvećen je stotoj obljetnici Prvog svjetskog rata, Jugozapadnom bojištu, Sočanskim bitkama i spomenu na goleme žrtve.

² Korisne informacije o bojištu nalaze se na: http://www.100letprve.si/mejniki/soska_fronta/.

Slavka Pavičića o Prvom svjetskom ratu.³ Jedinom sustavnom istraženom temom smatramo sudjelovanje hrvatskih postrojbi u dvanaest sočanskih bitaka na sjevernom dijelu Talijanskoga bojišta, koje je u svojim djelima obradio Lovro Galić iz Zagreba. Djela su objavljena u Republici Sloveniji na slovenskom jeziku i nisu dovoljno dostupna hrvatskim istraživačima.⁴ Sustavnijeg istraživanja ostalih postrojbi do sada nije bilo, izuzev ratnoga puta ličke K. u. K. 79. pješačke pukovnije *Grof Jelačić* iz Otočca.⁵ Istraživanje svega ostaloga nalazi se tek u začetcima.

Stoga i ne čudi što je umalo bilo zaboravljeno da su u strašnim bitkama na Jugozapadnom bojištu vođenima tijekom Prvoga svjetskog rata u velikom broju sudjelovali i ginuli naši predci: Dalmatinci, Bosanci, Hercegovci, Kordunaši, Banijci, Ličani, Zagorci, Slavonci, Posavci i Zagrepčani. Prošli su sve strahote borbe, posebice u rovovskim bitkama i u borbi prsa o prsa. Tamo gdje se pokazalo da puška ni bajuneta nisu dovoljno učinkovite, koristili su ručno rađeno hladno oružje, poput boksera, kratkih jurišnih noževa, sjekirica, buzdovana ili nečega sličnoga. Svaki narod imao je neko svoje specifično oružje: Mađari su ubijali sjekirama zvanim „fokos“, Bošnjaci⁶ su u napad najradije išli s kratkim jurišnim nožem u zubima, dok su Dalmatinci i Austrijanci masovno upotrebljavali buzdovane, sjekirice i topuze.⁷ Danas su teško zamislive strahote kojima su vojnici bili izloženi u bliskim borbama s protivnikom, gdje se protivnika udaralo buzdovanom poetski nazvanim *Morgenstern* (zvijezda Danica), a umjesto obrane ručnim bombama preferirala se borba prsa u prsa pri čemu im gušenje, kopanje očiju, griženje i slični zahvati nisu bili strani.

Mržnja prema Talijanima bila je toliko očita da su međusobne borbe bile vrlo brutalne, posebice oko grčevito branjenih mjesta kao što su Sveti Mihael, Sveti Marko i Panovečka šuma (Karlovčani), Sveti Gabrijel, Sabotin, Podgora, Vodice, kota 383 (Dalmatinci), Mengore, Mrzli vrh, Cvetje, Batognica (Zagrepčani), Vršič i Rombon (Bošnjaci), ili Fajtji hrib i Kostanjevica (Ličani). Sva ta mjesta, i još brojna druga, spomenut ćemo u nastavku teksta jer su njihova imena u Hrvatskoj slabo

³ Pavičić, S. *Hrvatska vojna i ratna poviest i prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga, 1943.; Pavičić, S. *Jugozapadno (talijansko) ratište u Prvom svjetskom ratu*. Zagreb : Naklada pisca, 1944. (dalje: Pavičić: 1944).

⁴ Galić, L. Marušić, B. *Tolminsko mostišče*, 2 sv. Tolmin: Tominski muzej, 2005. (dalje: Galić-Marušić, Sv. 1); Galić, L. Piriš, D. i Jukić, B. *Od Krna do Rombona 1915–1917*. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2007. (dalje: Galić – Piriš – Jukić); Harl, A. Galić, L. Pavlović, I., Klemenc A. i Harl O. *Priprave Kranjske dežele in obalne pokrajine spomladi 1915 v pričakanju italijanske invazije (iz vojnega dnevnika c. in k. polkovnika Aloisa Pl. Harla)*. Kobarid: Kobariški muzej, 2013.

⁵ Tominac, N. 79. pukovnija zajedničke vojske u Prvome svjetskom ratu. U: *1918. u hrvatskoj povijesti: zbornik*. Holjevac, Ž. (ur.). Zagreb : Matica hrvatska, 2012., str. 283-322.; Tominac, N. Ličani u 'Velikom ratu' – Jedanaesta sočanska bitka, 17. kolovoza – 12. rujna 1917. *Senjski zbornik* (Senj). 39, 1(2012.), (dalje: Tominac: 2012), str. 213-250.

⁶ Pod nazivom Bošnjaci u vrijeme Prvoga svjetskog rata podrazumijevalo je sve ljude s državnoga područja Bosne i Hercegovine bez obzira na njihovu vjeru ili nacionalnu pripadnost. O tome više vidjeti u: Blašković, P. *Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu*. Beograd : Globus, 1939.; pretisak: Strmec Samoborski : Fortuna 2014.

⁷ Pavičić: 1944, str. 212.

poznata, čak i profesionalnim povjesničarima, a trebalo bi biti drugačije s obzirom na to da su tu pali (bez)brojni vojnici žestoko braneci svoju domovinu.⁸

GODINA 1915.

Ulazak Italije u rat

Izbijanje rata Italija je dočekala kao članica Trojnoga saveza s Njemačkim Carstvom i Austro-Ugarskom Monarhijom. Unatoč savezu talijanski vojni i politički krugovi nisu se odrekli ekspanzionističkih aspiracija prema jugozapadnim dijelovima Monarhije, nego su od 1890-ih sve otvorenije huškali vlastite mase protiv istočnoga susjeda i nominalnoga saveznika, a stanovništvo Austro-Ugarske talijanske narodnosti poticali na pobunu. Aspiracije Talijana bile su usmjerene ponajprije prema Trentinu (dijelu Južnog Tirola), Trstu, Istri i Gorici, ali i prema Hrvatskom primorju i većem dijelu Dalmacije. Sile Antante obećale su Italiji nakon dugih pregovora veliki dio istočne obale Jadrana ukoliko stupi u rat na njihovoj strani, što je ona i učinila potpisavši 26. travnja 1915. odredbe tada tajnoga Londonskoga ugovora da bi već 4. svibnja 1915. otkazala Trojni savez i ubrzo krenula u rat.⁹ Međutim, ulazanje u kompleksnost dugotrajnoga i zamršenoga spora poznatijega u međunarodnoj diplomaciji pod nazivom Jadransko pitanje, koji je obilježio povijest Jadrana kroz dobar dio 19. i većinu 20. stoljeća, izlazi izvan okvira ovoga rada.

Iako je vojna snaga zaraćenih strana znatno više od pukog broja vojnika, zbog ograničenog prostora ne možemo ulaziti u detaljnu analizu svega što je čini, uključujući i analizu nacionalnog sastava vojske Austro-Ugarske Monarhije. Pogotovo stoga što su novija istraživanja pokazala koliko je netočna teza o (ne)pouzdanosti određenih postrojbi ovisno o njihovu nacionalnom sastavu, što je donedavno bilo prevladavajuće mišljenje.¹⁰ Za potrebe ovoga rada dovoljno je navesti samo najosnovnije podatke. Tako je Austro-Ugarska Monarhija pred rat imala stajaću vojsku od oko 415.000 ljudi, Italija je cijelo vrijeme održavala mirnodopsku vojsku od oko 400.000 ljudi. U prvi tren razlika se ne čini značajnom, ali Italija je imala samo 37 milijuna

⁸ Upravo će zato težište ovoga rada biti na mikrohistoriji, umjesto analiza geostrateškog i geopolitičkog značaja Talijanskoga ratišta, te što je ono značilo u pojedinim razdobljima za države u neposrednoj blizini (Austro-Ugarsku Monarhiju, Kraljevinu Italiju i/ili Kraljevinu Srbiju) te njihove kasnije sljednice.

⁹ Čutura, D. Galić, L. Veliki rat: Pregled ratnih operacija. *Hrvatska revija* (Zagreb). 4 obnovljeni tečaj, 3(2004), str. 30. (dalje: Čutura – Galić).

¹⁰ Obilježavanje stogodišnjice potaknulo je brojna istraživanja koja će znatno unaprijediti stupanj istraženosti Prvoga svjetskog rata, naravno, kada se objave brojne znanstvene studije od kojih je znatan broj izrečen na znanstvenim skupovima. Koliko je austro-ugarska vojska bila kompleksno ustrojena vidi: Pojić, M. Ustroj austro-ugarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868. – 1914. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 43(2000.), str. 147-169.

stanovnika, naprema gotovo 53 milijuna habsburških podanika.¹¹ Shodno raspoloživim snagama obje strane imale su svoje ratne planove.

Austro-ugarski plan: Razmatrajući opće stanje i mogućnosti austro-ugarske vojske strateška koncepcija načelnika Glavnog stožera generala Conrada von Hötzendorfa predviđala je elastičnu obranu na koruško-julijsko-sočanskoj fronti i odlučujući napad iz Južnog Tirola na vitalna središta talijanskoga gospodarstva u Lombardiji. On nije računao s ozbiljnom opasnošću iz Furlanske nizine i Veneta jer je konfiguracija terena od švicarske granice do Tolmina u Sloveniji onemogućavala bilo kakav jači prodor u unutrašnjost Monarhije, osim kroz dva pravca: idrijski i vipavski. U oba slučaja napadač bi došao do ljubljanske kotline, gdje ga je Conrad htio namamiti i potom uništiti.¹² Kasniji događaji pokazali su da je ta strategija načelno bila ispravna, samo što se rat s Italijom pojavio u trenutku kada je najbolji dio vojske s kojom je Monarhija ušla u rat već bio izgubljen u Galiciji, Srbiji i Karpatima, tako da više nije bilo dovoljno snage ni za „Ljubljansku klopku“ niti za Južnotirolsku ofenzivu, pa čak ni za odlučujuću obranu Soče.¹³

Od kolovoza do prosinca 1914. austro-ugarska vojska izgubila je oko 1,200.000 vojnika i 22.000 časnika, od toga 115.000 mrtvih i oko 200.000 nestalih, a od 1. siječnja do 30. travnja 1915. u Zimskim bitkama za Karpate izgubljeno je još 793.000 vojnika.¹⁴ Shodno tome general Conrad je 1915. predlagao povlačenje obrambene crte dublje u unutrašnjost Slovenije. No, Austro-ugarsko vrhovno zapovjedništvo (*Armee Oberkommando*) je na prijedlog zapovjednika Sočanske bojišnice generala Svetozara Borojevića odlučilo uspostaviti obranu na samoj Soči, što je zahtijevalo maksimalno naprezanje logistike da bi osigurala dovoljno sredstava za vođenje rata preko ograničenih i uskih prometnih koridora.¹⁵ Ali ipak ta znatno oslabljena vojska uspjela je spriječiti talijanski prodor i na koncu skupiti dovoljno kvalitetnih snaga da sa saveznicom Njemačkom katastrofalno porazi Talijane kod Kobarida 1917. godine.

Talijanski plan: Kraljevina Italija si je kao ratni cilj postavila prodor najkraćim putem do obje austro-ugarske metropole, Beča i Budimpešte, što joj je ujedno bila i obveza prema saveznicima temeljem Londonskog ugovora.¹⁶ Za provedbu toga plana talijanska vojska pregrupirana je u pet armija. Prema tom planu su 2. i 3. armija trebale prijeći rijeku Soču i dosegnuti liniju Ljubljana–Kranj. *Zona Carnia* trebala je vezati austro-ugarske snage prema Koruškoj i prodrijeti do Vilacha (Beljaka). Istovremeno je 4. armija morala prodrijeti u dolinu Rienza (Pustertal), zauzeti Toblach i

¹¹ Čutura – Galić, str. 27.

¹² Čutura – Galić, str. 28.

¹³ Čutura – Galić, str. 28.

¹⁴ *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*. Glaise von Horstenau, E. (ur). (dalje: *ÖULK*), Sv. 2. Wien : Verlag Militärwissenschaften Mitteilungen, 1930. – 1939. str. 270.; Tomac, P. *Prvi svetski rat 1914-1918*. Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1973. (dalje: Tomac), str. 199.

¹⁵ Čutura – Galić, str. 32.

¹⁶ Čutura – Galić, str. 30.

Innichen te prekinuti željezničku vezu Južnog Tirola s unutrašnjom Austrijom. Prva armija morala je blokirati Južni Tirol i onemogućiti izlazak austro-ugarskih snaga prema jugu.¹⁷

Međutim, zapovjednik talijanske vojske general Luigi Cadorna razmatrao je i eventualnu mogućnost prijelaza u obranu ako Centralne sile uspiju s Istočnoga bojišta (s Ruskim Carstvom) brzo dovući dovoljno jake snage koje bi mogle zaustaviti planiranu talijansku ofenzivu.¹⁸ Treba naglasiti da niti jedan od navedenih Cadorninih ciljeva nije ostvaren u tri godine rata. Također se pokazalo da talijanski ulazak u rat na strani Antante nije donio olakšanje Rusiji i Srbiji, kako se očekivalo, nego su Rusi Brusilovljevom ofanzivom morali spašavati situaciju na Talijanskom bojištu tijekom Južnotirolske ofenzive.¹⁹

Otvaranje bojišta

Iako je obavještajna služba Monarhije znala da će Italija prijeći na protivničku stranu, situacija na ostalim bojištima nije dopuštala brzo dovlačenje snaga na ugrožene jugozapadne granice. Početnu obranu austrijskih zemalja preuzeli su pučki ustanak (*Landsturm*) i dobrovoljačke snage. Međutim, osamdesetak kilometara strateške obrambene linije od masiva Krna do mora, gdje je bilo glavno težište talijanskog napada, moralo se braniti jačim snagama, pa je general Conrad odlučio na taj najugroženiji dio poslati šest divizija s bojišta prema Srbiji, čiju su trećinu sastava činile slavenske snage i to je bila jezgra buduće 5. armije (kasnije nazvana *Sočanskom armijom*).²⁰

Potkraj svibnja na sektor od Krna do mora ubrzano su se s Balkanskog bojišta prebacili XV. (sarajevski) i XVI. (dubrovački) korpus. Ustrojena je 5. armija i za zapovjednika je imenovan general pješaštva Svetozar Borojević.²¹ Jugozapadnim bojištem zapovijedao je general pukovnik nadvojvoda Eugen iz zapovjedništva u Mariboru. Na korušku granicu došao je iz Galicije VII. (temišvarski) korpus.²² Pristigle su i sve dalmatinske pukovnije: 22. (zadarska) pukovnija zajedničke vojske *Grof Lacy*, 23. (šibenska) i 37. (dubrovačka) domobranska pješačka pukovnija (*Landsturm*), te dalmatinski jahači. Tu je pristigla i 4. bojna 53. (zagrebačke) pješačke pukovnije u sastavu 1. divizije. U sastavu 55. brigade, 28. divizije, borila se i 96. (karlovačka) pješačka pukovnija zajedničke vojske. Dalmatinske pukovnije bile su u sastavu 58.

¹⁷ ÖULK, Sv. 2, str. 509-511.

¹⁸ Čutura, D. Stjepan Sarkotić – časnik, strateg i političar, (disertacija), Zagreb : Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, 2012. (dalje: Čutura), str. 38.

¹⁹ Čutura – Galić, str. 28.

²⁰ Čutura – Galić, str. 30.

²¹ Pojić, M. *Vojskovođa Svetozar Borojević: 1856 – 1920*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006., str. 8.; Čutura – Galić, str. 32.

²² ÖULK, Sv. 2, str. 534-539.

divizije, koja je preuzela obranu mostobrana kod Gorice. Na talijansko bojište bile su prebačene i bosansko-hercegovačke postrojbe u sklopu XV. korpusa. U 18. diviziji prvih dana rata bili su, uz 22. dalmatinsku pukovniciju, vojnici III. bojne (hercegovačke) BH pukovnije br. 4., dva eskadrona 5. ulanske konjičke pukovnije, dvije bitnice 6. hrvatske domobranske topničke pukovnije, dvije bitnice 7. haubičke pukovnije i jedna satnija 13. (zagrebačke) opkoparske bojne.²³

Nakon katastrofalnog poraza austro-ugarskih i njemačkih snaga od Rusa na Istočnom bojištu u ljeto 1916. tijekom poznate Brusilovljeve ofenzive na Soču će stići s povratkom interventne 48. divizije i lička K. u. k. 79. pukovnika *Grof Jelačić*. Najprije stiže III. bojna koja će sudjelovati u VIII. sočanskoj bitci (listopad 1916.), a ostatak pukovnije dolazi tijekom jeseni i zime 1916./17. i sudjeluje u svim narednim bitkama.²⁴ Da bi se uporaba snaga krajnje racionalizirala napušteni su teško branjivi dijelovi teritorija u Južnom Tirolu, Ampezzu i uz Soču. Ostala su samo dva važna sočanska mostobrana: kod Tolmina i kod Gorice.²⁵

Prve borbe na Jugozapadnom bojištu

Talijani su ratne operacije počeli oprezno, ujutro 24. svibnja 1915. na Soči i u prvo im se vrijeme činilo da će to biti laka zadaća jer protivnik nije pružao otpor.²⁶ Austro-Ugarska je već prvog dana rata praktički cijelom svojom ratnom flotom napala talijansku istočnu obalu bombardirajući luke i važne željezničke čvorove od Porto Corsinija (Ravenna) do Barija.²⁷ Na kopnu su glavni talijanski napadi od prvih dana rata bili usmjereni prema Doberdobskoj visoravni na Krasu, jer je preko toga područja put vodio do Trsta. Te borbe na Krasu po svojoj se masovnosti, uporabi topništva, strahotama i žrtvama mogu usporediti samo s borbama u Flandriji na Zapadnoj fronti. Od oko 680.000 u ratu poginulih Talijana, najveći je dio izgubljen upravo na Krasu, a austro-ugarski branitelji izgubili su gotovo 200.000 vojnika.²⁸

Već od 26. svibnja do 18. lipnja vođene su ogorčene borbe na grebenu Krn – Vršič – Batognica kod Tolmina na sjeveru u kojima su obje strane imale velike gubitke, ali su Talijani uspjeli osvojiti brdo Krn.²⁹ U lipnju 1915. osobito će biti teški talijanski napadi na kotu 383 (danas: Pržnica) na sjevernom rubu Banjške planote gdje Talijani uspijevaju s probojem, pa su na to morale biti ubačene posljednje pričuve austro-ugarske vojske. Tijekom 12. lipnja stigli su Dalmatinci iz II. bojne 22. pješake pukovnije na čelu s bojnikom Stanislavom Turudijom, zahvaljujući kojima

²³ ÖULK, Sv. 2, str. 732-738.

²⁴ Tominac: 2012, str. 214.

²⁵ Čutura – Galić, str. 32.

²⁶ Svoljšak, P. Fronta na Soči. *Hrvatska revija* (Zagreb). 4 obnovljeni tečaj, 3(2004), str. 49.

²⁷ ÖULK, Sv. 2, str. 509.

²⁸ Čutura – Galić, str. 32.

²⁹ ÖULK, sv. 2, str. 534.

je spriječeno rasulo obrane i Talijani su zaustavljeni. U nastavku borbi 15. lipnja Talijani su sustavno bombardirali kotu s oko 200 topova, a idući dan u napad su krenule elitne i provjerene talijanske pukovnije. Pred očima talijanskog kralja i generala Cadorne, koji su promatrali *konačno osvajanje kote*, talijanski vojnici požrtvovno su i hrabro jurišali na uzvisinu. Dočekale su ih četiri satnije dalmatinske II. bojne 22. pukovnije pod zapovjedništvom bojnika Stanislava Turudije, koji je dopustio otvaranje paljbe tek kad su Talijani bili neposredno pred položajima. Učinak je bio strašan. Na padinama je ostalo oko 3.000 mrtvih Talijana.³⁰

Dalmatince su zbog velikih gubitaka navečer zamijenili Rumunji. Kada su ujutro Talijani ponovo napali, Rumunji su pobjegli i na koti je razvijena talijanska zastava. Ubačene pričuve spriječile su daljnji prodor Talijana i organiziraju se protunapadi Dalmatinaca i IV. bojne 4. (bečke) pukovnije. Nakon kratkotrajne, ali žestoke topničke pripreme, protunapad je 17. lipnja doveo do povrata izgubljenih položaja na vrhu kote 383 i odbacivanja Talijana na početne položaje. Branitelji su od 11. do 17. lipnja izgubili 60 časnika i 2.517 dočasnika i vojnika, dok se 660 ljudi vodilo kao nestali.³¹

I kod Podgore na Goričkom mostobranu 23. i 37. domobranske (*Landsturm*) pješačke pukovnije (Dalmatinci) vode teške borbe tijekom 9. i 10. lipnja u kojima uspijevaju sačuvati svoje položaje.³²

I. sočanska bitka (23. lipnja – 7. srpnja 1915.)

Pošto talijanska 3. i 2. armija nisu uspjele u prvoj polovici lipnja 1915. prijeći rijeku Soču, general Luigi Cadorna odlučio je s obje armije poduzeti odlučnu ofenzivu tijekom lipnja. Pri tome je armijama postavio ograničene i vrlo plitke zadaće, bez namjere prodora duboko u protivničko zaleđe. Tako je talijanska 3. armija pod zapovjedništvom vojvode od Aoste, trebala sa VII. i X. korpusom prodrijeti na uzvisine visoravni Doberdoba između Monfalconea i Sagrađa. Snage 2. armije pod generalom Frugonijem postavljene su tako da VI. korpus zauzme Gorički mostobran, II. korpus prijeđe Soču i zauzme stratešku kotu Kuk (tt. 611) s pripadajućim grebenom na Banjškoj planoti, a IV. korpus napada Tolminski mostobran. Pred početak bitke talijanske snage imale su ukupno 18 divizija s 252 bojne i 230 bitnica s oko 700 topova. Za razliku od toga, austro-ugarska 5. armija imala je 23. lipnja ukupno 113 bojni i 132 bitnice. Na kraju I. sočanske bitke te su se snage ustalile na razini od oko 103.000 pušaka, 236 strojica i 431 topa, a više od polovice efektivna služilo je za obranu strateški važnog Krasa.³³

³⁰ Pavičić: 1944, str. 159-160.

³¹ Pavičić: 1944, str. 160.

³² Pavičić: 1944, str. 162.

³³ *Vojna enciklopedija* (dalje: VE), Sv. 11. Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1970. – 1975.); VE, sv. 8, str. 767.

Bitka je počela ujutro 23. lipnja sedmodnevnom talijanskom artiljerijskom pripremom. Usprkos velikomu intenzitetu vatre, rezultati su bili vrlo skromni, jer artiljerija nije težišno djelovala po pravcima proboja, nego je paljba bila raspršena po cijelom bojištu. Nakon toga obje su talijanske armije 30. lipnja prešle u opći napad. Trodnevni juriši 3. armije imali su samo lokalne uspjehe kod Zdraussine i kod Redipuglie, gdje su snage X. korpusa zaustavljene u podnožju Doberdobske visoravni. Napadi XI. korpusa od 3. srpnja na utvrđene položaje na Svetom Mihaelu (Monte San Michele, tt. 275) i X. korpusa od Selca (Selz) do Sagrađa s težištem prema Redipuglii zaustavljeni su protunapadima branitelja.³⁴ Na zapadnom rubu visoravni Doberdob i na Goričkom mostobranu neprekidno su vođene teške borbe. Udari su se smjenjivali s protuudarima. Bitka je na tom dijelu fronte dostignula vrhunac 5. srpnja, a zatim se 6. i 7. srpnja postupno smirila zbog iscrpljenosti vojske i velikih gubitaka na obje strane.³⁵

Gorički mostobran i odsjek kod Plava napala je 2. armija slabijim snagama. Na lijevom (sjevernom) krilu IV. korpus pretrpio je teške gubitke 3. i 4. srpnja prilikom napada na Mrzli vrh (tt. 1360) i Tolminski mostobran, radi čega su 5. srpnja obustavljeni daljnji napadi. U bitkama za Batognicu (Krnski masiv) kod Tolminskog mostobrana posebno su se iskazale 3. srpnja hrvatske satnije IV. bojne 53. zagrebačke pukovnije. U situacijskom izvještaju 50. divizije za 6. srpnja 1915. stoji: „Bojna 53 je unatoč ubitačnoj nepr. art. vatri herojskom hrabrošću odbila današnji napad brojčano višestruko nadmoćnog protivnika i obranila položaje na koti 2163. Cijeli izbočeni položaj je posut mrtvacima i prekopan granatama teške artiljerije, zakloni i prepreke razoreni. Prema prvim procjenama, bojna je izgubila dvije trećine svog sastava (većina otpada na mrtve). Zbog pretrpljenih gubitaka bojna će danas navečer biti poslana u pričuvcu.“³⁶

Međutim, unatoč strahovitim gubiticima, bojna je, tek što je popunjena novim neiskusnim vojnicima, krajem mjeseca vraćena na Batognicu. Naime, dominantna kota 2163 izgubljena je 21. srpnja i obrambene linije morale su biti povučene na jugoistočnu trećinu visoravni. Stoga su u borbu morale biti poslane snage dokazane pouzdanosti, a to su bili Zagrepčani. Požrtvovnost Zagrepčana zaslužila je za ono vrijeme ne baš svakidašnje priznanje s obzirom na to da je zapovjednik Jugozapadne fronte nadvojvoda Eugen na zahtjev samoga cara Franje Josipa I. preko XV. korpusa uputio pohvalnicu toj bojni sljedećeg sadržaja: „Njegovo c. i k. Veličanstvo udostojalo se sa zadovoljstvom uzeti na znanje izvještaj AOK i ovlastilo me da toj izvrsnoj bojni prenesem, kako je dojavu o herojskom držanju, dostojnom tradicije hrabrih Zagrepčana, primilo s ponosom i zadovoljstvom. Herojima s Krna Njegovo Veličanstvo izražava svoju zahvalnost i upućuje pozdrave.“³⁷

³⁴ ÖULK, sv. 2, str. 733.

³⁵ VE, sv. 8, str. 767; ÖULK, sv. 2, str. 738.

³⁶ Pavičić: 1944, str. 172.

³⁷ Galić – Marušić, sv. 1, str. 86.

Teške borbe vodila je II. bojna 22. pješačke pukovnije bojnika Turudije kod Podgore u kojima Dalmatinci uspijevaju odbaciti Talijane.³⁸ Krvavu kotu 383 na Banjškoj planoti napale su 24. lipnja dvije talijanske brigade, ali su uz velike gubitke odbačene. U ponovljenom napadu Talijani po prvi puta napadaju sa sjeverne strane, ali bez uspjeha. Istu su sudbinu imali i pokušaji od 25. i 26. lipnja. Kotu je branila samo II. bojna 100. pukovnije (Krakow), kojoj se zbog velikih gubitaka kasnije pridružila III. bojna (banjalučka) BH 2. pukovnije. Navečer 28. lipnja, Talijani su uz svjetlo reflektora pokušali novi napad, ali su opet odbačeni uz teške gubitke. Bošnjaci su ih pustili da im pridu sasvim blizu, a onda su ih zaustavili ručnim bombama i protunapadom potisnuli na početne položaje.³⁹

Time je završila I. sočanska bitka bez ikakvih spomena vrijednih teritorijalnih dobitaka za Talijane. U dva tjedna teških borbi i puno izgubljenih ljudskih života jedininim uspjehom može se smatrati to što su se učvrstili u podnožju visoravni kod Redipuglie, Vermegliana i Selca, dok su samo kod Sagrađa izbili na ivicu visoravni. Na području Tolminskog mostobrana dobili su samo malo proširenje u Krnskom masivu i zaposjeli su linije na Mrzлом vrhu i sjeverozapadnom dijelu Vodela. Talijani su priznali vlastite gubitke od 1.916 mrtvih, 11.495 ranjenih i 1.536 nestalih.⁴⁰ U tim borbama austro-ugarska 5. armija imala je 8.800 mrtvih i ranjenih te 1.150 nestalih i zarobljenih. Od toga je na XV. korpus otpalo 850 ljudi, a na XVI. korpus 2.300 vojnika.⁴¹

II. sočanska bitka (18. srpnja – 10. kolovoza 1915.)

Bitka je počela poslije kratkog zatišja koje su obje strane iskoristile za popunu postrojbi. Austro-ugarska 5. armija ojačana je s dvije brigade, a VII. korpus s tri divizije prebačen je iz Koroške na visoravan Doberdob na zapadu Krasa. Uoči bitke 5. armija imala je 105 bojni i 431 top. Glavni udar trebala je prema planu opet provesti talijanska 3. armija i to prema visoravni Doberdob: glavnim snagama prema Svetom Mihaelu (XI. korpus) i uzvisini 118 (VII. korpus). Poslije zauzimanja ta dva strateška objekta austro-ugarske obrane 2. armija trebala je zauzeti Gorički mostobran (VI. korpus), dok su ostale snage trebale vezati obranu.

Talijanska artiljerijska priprema počela je 18. srpnja u 4.00 sata i to prvenstveno po austro-ugarskim položajima na visoravni Doberdob i Goričkom mostobranu. Sredinom dana 3. armija krenula je u napad, a borbe prsa u prsa vođene su iduća dva dana duž cijelog bojišta. Gubitci na obje strane bili su izuzetno veliki. Austro-ugarski VII. korpus izgubio je 5.500 vojnika. Njegova 20. pješačka divizija, koja je branila položaje na Svetom Mihaelu, spala je na 2.000 sa 6.000 vojnika. Borbe za Sveti

³⁸ Pavičić: 1944, str. 170.

³⁹ Pavičić: 1944, str. 164.

⁴⁰ Galić – Marušić, sv. 1, str. 87.

⁴¹ VE, sv. 8, str. 767.

Mihael (20. – 24. srpnja) smatraju se najvažnijim borbama tijekom II. sočanske bitke. Talijanski XI. korpus uz pomoć X. korpusa zauzeo je 20. srpnja vrh Svetog Mihaela, ali je tijekom idućega jutra odbačen u krvavim borbama protunapadom snaga generala Booga. Ubacivanjem pričuva talijanske snage uspjele su se zadržati na padinama brda, a nešto južnije VII. korpus uspio se ukliniti između Selza i Vermeigliana prema Doberdobu.⁴²

U tim borbama istaknule su se, prilikom talijanskog napada i osobito tijekom snažne artiljerijske vatre, tri bojne karlovačke 96. pukovnije u sastavu 28. divizije VII. korpusa. Tijekom noći 19./20. srpnja 1915. pretrpjeli su gubitak 13 časnika i 600 vojnika. U listopadu iste godine pukovnija je postala pričuva VII. korpusa na početku III. sočanske bitke kod sela Mavhinje, a nakon toga u svibnju 1916. prešla je u sastav 28. divizije III. korpusa, kada je upućena u Južni Tirool radi pokretanja Južnotirolske ofenzive.⁴³

I na Goričkom mostobranu vođene su od 20. do 29. srpnja teške borbe, osobito na visovima kod Podgore, gdje su sudjelovale dalmatinske postrojbe iz 58. pješačke divizije. Talijanski napadi bili su u početku usmjereni na brdo Sabotin kod Gorice i Podgoru, koju su držale dalmatinske domobranske (*Landwehr*) pukovnije: 23. iz Šibenika i 37. iz Dubrovnika. Pukovnije su uspjele odbiti sve talijanske napade i iskazale su izuzetnu hrabrost i obučenost, posebice 21. srpnja u teškim borbama za obranu Goričkog mostobrana.⁴⁴ I na brdu Sabotinu (tt. 609) napadi i juriši talijanskog VI. korpusa odbijeni su uz velike obostrane gubitke.

Uz Sveti Mihael na Doberdobskoj visoravni, Batognica je bila jedna od najkrvavijih točaka na Krnskom odsjeku bojišta. Na području Krna (tt. 2245) talijanski IV. korpus napao je ujutro 19. srpnja glavnim snagama austro-ugarske položaje na kotama 2163 i 2041, a 21. srpnja obnovio je napad na Mrzli vrh (tt. 1360) radi obuhvata Tolminskog mostobrana. Talijanske snage ovladale su samo vrhom (kota 2163), a 25. srpnja obustavile su napade i na tom dijelu bojišta. Branitelji Mađari i Bošnjaci iz sastava 3. brdske brigade bili su prisiljeni povući se prema južnom rubu platoa s gubitcima od oko 1.300 ljudi, što mrtvih, ranjenih ili zarobljenih u razdoblju od 18. do 22. srpnja. U borbama od 22. do 24. srpnja branitelji su uspjeli obraniti Batognicu i u tim borbama iskazali su se i vojnici zagrebačke IV. bojne 53. pukovnije. Talijanske snage osvojile su na kraju bitke samo uski pojas zemljišta širine između 100 i 500 metara, približile su se vrhu Svetog Mihaela na 500 metara i izbile na zapadni rub visoravni Doberdob. U toj bitci talijanski gubitci iznosili su 41.866 vojnika, a austro-ugarski 46.640 vojnika.⁴⁵

Nakon Batognice IV. bojna 53. zagrebačke pješačke pukovnije prebačena je u nizinski dio kod Cvetja (kota 588, zapadno od St. Luzia, danas Most na Soči). I tu su

⁴² VE, sv. 8, str. 767.

⁴³ ÖULK, sv. 2, str. 750.

⁴⁴ Pavičić: 1944, str. 179.

⁴⁵ VE, sv. 8, str. 767.

vodile teške borbe osobito od 16. do 21. kolovoza, kada zajedno s Mađarima kod Volčanskih sela uspijevaju zarobiti 1.000 Talijana. Nakon ogorčenih borbi protivnik se morao zadovoljiti s uskim područjem osvojenim na zapadnoj padini kote. Uspjeh je bio u izuzetno lošem omjeru s gubitcima, jer je bilo izgubljeno oko 1.600 ljudi, a Talijani su bili prisiljeni povući se u taktički nepovoljne, jedva održive i stalno ugrožavane postavbe iz braniteljskih nadvišenih položaja na vrletnoj zapadnoj padini Svete Lucije. I u narednim danima Zagrepčani su se krvavo borili protiv Talijana.⁴⁶ Tijekom 11. i 12. rujna bili su izloženi snažnim topničkim napadima uslijed kojih su imali velike gubitke, ali su uz besprimjernu hrabrost i požrtvovnost uspjeli obraniti povjerene im položaje zajedno sa Tirolskim carskim lovcima.⁴⁷

III. sočanska bitka (18. listopada – 4. studenog 1915.)

Iako su saveznici tražili da talijanska vojska poduzme napade na Sočanskom bojištu u vrijeme provođenja francusko-britanske ofenzive planirane za kraj rujna 1915., general Cadorna mogao je to ostvariti tek u drugoj polovici listopada. Zbog prethodnih velikih gubitaka trebalo je popuniti snage ljudstvom, osigurati dovoljno streljiva i oružja te provesti obuku novih ljudi. Radi aktivnosti austro-ugarskih snaga u Rusiji i Srbiji, Cadorna je polovicom listopada odlučio provesti napad na čitavom bojištu. Od mora do Rombona na sjeveru (tt. 2208) osigurao je 25 pješačkih i 4 konjičke divizije (ukupno 338 bojni i 130 eskadrona) i 1.372 artiljerijska oruđa. Planirao je da se napadom na krilima zauzmu istaknuti dijelovi austro-ugarskog bojišta na visoravni Doberdob na jugu i kod Plave na sjeveru, a zatim izvrši glavni napad na Gorički mostobran uz istovremeni napad prema kotlinama kod Tolmina i Boveca na sjeveru (Tolminski mostobran). Austro-ugarska 5. armija također je iskoristila zatišje za pripreme i popunu, pa je uoči bitke imala 12 pješačkih divizija sa 137 bojni i 634 artiljerijska oruđa, a tijekom bitke bila je ojačana s još 47 bojni i 39 topova velikog kalibra.⁴⁸

Taj put talijansko topništvo bilo je znatno djelotvornije jer streljivo više nije rasipalo po cijeloj fronti, nego je paljbu koncentriralo samo na lokacije planiranih pješačkih napada. Nova je bila i pješačka taktika, jer su nadirali u vrlo dubokim streljačkim linijama (i do osam redova) i planirano trpjeli strašne gubitke. Kad bi prednji red bio razbijen, idući bi prihvatio njegove ostatke i krenuo dalje, pa su napade mogli ponavljati trajno i time iscrpljivati ionako malobrojne branitelje.

Poslije trodnevne artiljerijske pripreme (18. – 20. listopada), talijanske 3. i 2. armija prešle su 21. listopada u opći napad. Na krvavoj visoravni kod Svetog Mihaela borila se 3. armija i branitelji uz izuzetne napore uspijevaju obraniti svoje položaje

⁴⁶ Galić – Marušić, sv. 1, str. 88-89.

⁴⁷ ÖULK, sv. 3, str. 368-374.; Galić – Marušić, sv. 1, str. 91.

⁴⁸ VE, sv. 8, str. 768.

je. Isto se dogodilo s napadom 2. armije kod Plava. Nakon sprječavanja proboja kod brda Sabotina u noći 23./24. listopada, VI. korpus 2. armije napao je 28. listopada Gorički mostobran, ali bez vidljivih rezultata. Od 1. do 4. studenoga talijanske armije pokušale su krajnjim naporima razbiti austro-ugarsku obranu od Redipuglie do Plave i od Tolmina do Rombona (tt. 2208), ali bez značajnijega uspjeha. Talijani su izgubili 67.998 ljudi (10.733 poginula, 44.290 ranjenih, 11.975 zarobljenih i nestalih), a austro-ugarske snage 41.847 ljudi (8.228 poginulih, 26.418 ranjenih i 7.201 nestali).⁴⁹

U toj bitci opet su se iskazale hrvatske postrojbe. Dalmatinci 22. pukovnije iskazali su se izvanrednim junaštvom na sjevernom rubu Banjške planote u borbama za Zagoru od 22. do 24. listopada, ali i na Goričkom mostobranu pod zapovjedništvom sada već pukovnika (*Oberstleutnant*) Turudije. Odbijali su snažne talijanske napade kod Zagore obnovljene od 28. listopada do 6. studenog, kao i napade na već poznatu kotu 383, gdje Dalmatinci protuudarima vraćaju osvojena područja i uspijevaju ih zadržati. U studenom 1915. u tri dana napada na Oslaviju dalmatinska 37. domobranska pukovnija izgubila je oko 600 ljudi. I u narednim borbama 23. domobranska pješačka pukovnija uspješno je 28. listopada odbila Talijane kod Podgore, kao i 37. pukovnija kod Oslavije.⁵⁰

Zbog iskazanih junaštava nadvojvoda Eugen uputio je civilnom guverneru Dalmacije čestitku sljedećeg sadržaja: „Među junacima III soške bitke u prvom se redu mora spomenuti hrabre sinove Dalmacije. Oni su i ovaj put svojom besprimjernom hrabrošću ponovo dokazali da spadaju među moje najbolje vojnike. Molim Vašu preuzvišenost da to objavi u cijeloj zemlji i pučanstvu Dalmacije prenese moju toplu zahvalnost za vjernost caru i Carstvu, vjernost ponovo potvrđenu od sinova Dalmacije na tom krvavom bojnopolju“.⁵¹

IV. sočanska bitka ili tzv. Bitka za Parlament (10. studeni – 2. prosinac 1915.)

Neuspjesi talijanske vojske na bojištu nepovoljno su se odrazili na političko stanje u zemlji i na njezin vanjskopolitički položaj u Europi. Da bi podignuo poljuljani moral vojnika i u povoljnijoj situaciji dočekaao zasjedanje parlamenta zakazano za 1. prosinca 1915., general Cadorna požurio je nakon kraćeg predaha pokrenuti novu ofanzivu zauzimanja Gorice, zbog čega se ta bitka naziva još i Bitka za Parlament. Glavni udar trebala je provesti 2. armija na Gorički mostobran, a 3. armija napasti na sjeverne padine visoravni Doberdob. U bitci je sudjelovalo 28 talijanskih divizija.

Poslije četverosatne artiljerijske pripreme dotad nezapamćene jačine, Talijani su 10. studenog krenuli u snažni napad na cijelom bojištu, a osobito snažno od grada

⁴⁹ VE, sv. 8, str. 768.

⁵⁰ Pavičić: 1944, str. 195-197.

⁵¹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 101.

Redipuglie na jugu do brda Sabotina kod Gorice na sjeveru. Na Goričkom mostobranu tri divizije 2. armije ulagale su nadljudske napore za proboj prema Oslaviji, a zatim i prema Podgori (Piedimonte), dok je 3. armija pokušavala obuhvatnim napadom sa sjevera i jugozapada zauzeti stratešku uzvisinu Sveti Mihael koja je branila ulaz u Vipavsku dolinu i prilaz Krasu. Napadi su trajali do 16. studenoga, ali opet bez očekivanih rezultata za Talijane.

Nakon dana odmora (17. studenog) bitka je nastavljena. Talijansko topništvo i zrakoplovstvo cijeli je dan bombardiralo i tuklo artiljerijom Goricu, područje oko Oslavije, Podgore i Svetog Mihaela. Snažne borbe vođene su sve do 29. studenog. Lijevo krilo talijanske 2. armije bezuspješno je napadalo Tolminski mostobran i područje južno od Krna, ali nije bio ostvaren postavljeni cilj – Gorički mostobran nije bio probijen. Neznatan dobitak područja kod Oslavije, Podgore, San Martina i na padinama Svetog Mihaela nije bio adekvatan pretrpljenim gubitcima od 7.498 poginulih, 33.956 ranjenih, 7.513 nestalih Talijana. Gubitci austro-ugarske vojske bili su također veliki: 3.895 poginulih, 16.444 ranjena, 5.052 nestala vojnika.⁵² U toj bitci iskazali su se pripadnici dalmatinske 37. domobranske pješačke pukovnije kod Oslavije kada su u teškim borbama od 20. do 24. studenog sačuvali svoje položaje i usput zarobili 500 Talijana.⁵³

Gubitci cijele 5. armije od 15. listopada do 15. prosinca iznosili su 13.738 mrtvih, 46.625 ranjenih, 13.794 nestalih ili zarobljenih i 20.646 oboljelih, što znači da je 94.803 vojnika bilo trajno ili privremeno izbačeno iz borbe. Početno stanje iznosilo je oko 120.000 vojnika i časnika. U isto vrijeme 5. armija primila je oko 120.000 ljudi kao pojačanje, pa je brojno stanje 15. prosinca 1915. bilo tek za 13.553 čovjeka više negoli na početku operacija. U III. i IV. sočanskoj bitci austro-ugarske snage utrošile su oko 37.000.000 pušcanih naboja, 110.000 topovskih granata srednjeg i velikog kalibra, 596.000 granata malog kalibra, 16.000 mina i 76.000 ručnih granata.⁵⁴

GODINA 1916.

Opći razvoj događaja na ostalim bojištima već je bacio svoje sjene i na "Sošku frontu"⁵⁵. Srbija je bila pobijedena i okupirana krajem 1915., a 25. siječnja 1916. kapitulirala je i Crna Gora. Na istoku je Centralnim silama pripala skoro cijela Poljska, a na zapadu je nakon užasno iscrpljujućih jesenskih bitki vladalo zatišje pred buru, jer je njemački načelnik Glavnog stožera general Falkenhayn već započeo s pripremama za bitku kod Verduna.

⁵² VE, sv. 8, str. 768-769.

⁵³ Pavičić: 1944, str. 205.

⁵⁴ Galić – Marušić, sv. 1, str. 95-96.

⁵⁵ „Soška fronta“ je slovenski naziv koji se vrlo često koristi i u Hrvatskoj za Sočansko bojište.

V. sočanska bitka (11. – 16. ožujka 1916.)

Opća vojno-politička situacija i obveze prema saveznicima navele su talijansko Vrhovno zapovjedništvo da pokrene ofenzivu sredinom ožujka bez obzira na nepovoljne vremenske uvjete i nepotpune pripreme. Cilj im je bio vezati austro-ugarske snage i spriječiti njihovo upućivanje na druga ratišta, čime bi se posredno rasteretila francuska vojska kod Verduna. Za ofenzivu nije bio izrađen jedinstveni plan, nego je izbor operativnih ciljeva prepušten zapovjednicima armija, kojima je težišni cilj ostao osvajanje Goričkog (3. armija) i Tolminskog mostobrana (2. armija). Prema 100 bojni i 467 artiljerijskih cijevi svih kalibara austro-ugarske 5. armije, čija je zona obrane ustrojem 10. armije sužena na područje od Avča do mora, stajalo je 186 bojni i 254 artiljerijske bitnice talijanske 3. armije i II. korpusa 2. armije. Bitka je počela artiljerijskom pripremom koja je dva dana rušila austro-ugarske položaje i prilazne ceste. Talijanske snage krenule su u napad 13. ožujka. Zbog nepovoljnih vremenskih prilika na gornjem toku rijeke Soče, glavni teret napada pao je na 3. armiju, a zbog nedostatka jedinstvenog plana bitka je prerasla u niz pojedinačnih nepovezanih akcija. Borbe su se opet razvile na ranije poznatim žarištima: na Goričkom mostobranu i na visoravni Doberdob sa Svetim Mihaelom do Selza.⁵⁶

Na sjevernom dijelu Tolminskog mostobrana od 16. ožujka 1916. redaju se napadi na talijanske položaje na južnim obroncima Mrzlog vrha i Vodela, kao i na Mengorama gdje se nalazi zagrebačka IV. bojna 53. pukovnije. Tijekom 26. ožujka 1916. dvije dalmatinske bojne 37. domobranske pukovnije jurišem zauzimaju talijanske položaje na hrptu Grojna kod Goričkog mostobrana. Tom su prilikom zarobile 24 časnika i 632 vojnika talijanske 11. divizije.⁵⁷

Budući da nisu postigli planirane ciljeve, Talijani su obustavili napade 16. ožujka uz gubitke 3. armije od 83 časnika i 1.800 vojnika, dok je Boroevićeva 5. armija imala 485 poginulih i 1.500 ranjenih.⁵⁸ Od kraja travnja do 10. svibnja posada Rombona kod Boveca, koju je među ostalima činila i mostarska BH 4. pukovnija, vodi teške borbe na Čukli. Talijani je uspijevaju osvojiti, a gubitci Bošnjaka su oko 250 ljudi, od kojih je 120 bilo zarobljeno. Talijanski gubitci bili su 18 časnika i 516 alpina.⁵⁹

VI. sočanska bitka ili bitka za Goricu (4. – 16. kolovoza 1916.)

U prvoj polovici 1916. odvijala se Južnotirolska ofenziva za koju je, osim snaga zemaljske obrane, bilo prikupljeno i 15 elitnih austro-ugarskih divizija raspoređenih u dvije armije (3. i 11.). Strateška ideja bila je prodor iz Južnog Tirola u Venet-

⁵⁶ VE, sv. 8, str. 769.

⁵⁷ Galić – Marušić, sv. 1, str. 94.

⁵⁸ ÖULK, sv. 4, str. 171.

⁵⁹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 109-110.

sku nizinu i odsijecanje talijanskih snaga na Soči. Planirani uspjeh operacije sigurno bi bitno utjecao na tijek zbivanja na cijelom bojištu. Ofenziva je uz brojne probleme započela 15. svibnja i uspješno se razvijala do kraja mjeseca, ali je neočekivani uspjeh Brusilovljeve ofenzive na Istočnom bojištu prisilio generala Conrada da sve raspoložive snage, a posebice teško i srednje topništvo, početkom lipnja hitno prebaci na istok. Zbog nedostatka snaga za daljnju provedbu ofenziva je obustavljena 17. lipnja.⁶⁰

General Cadorna želio je taj zastoj iskoristiti kako bi krajem lipnja prebacio težište operacija na Sočansko bojište s ciljem osvajanja Gorice. Tomu je u prilog išao i uspješan razvoj ljetne Brusilovljeve ofenzive i priprema velike ofenzive na Zapadnom bojištu. Pred početak bitke talijanska 3. i 2. armija imale su na bojišnici od mora do Rombona ukupno 20 pješačkih divizija, 2 skupine alpina, 2 konjaničke divizije s oko 270 bojni, 48 eskadrona i 1.670 topova. Na Soču je došlo 6.825 časnika i 296.000 boraca, a na raspolaganju su im bila 523 teška i srednja topa, 728 lakih topova, 774 minobacača (138 s kalibrom 240 mm) i goleme količine streljiva. Za razliku od toga, austro-ugarska 5. armija, koja je ponovno primila u svoj sastav XV. korpus, imala je 8 pješačkih divizija sa 106 bojni i 584 topa. Na potezu od Plava do mora Boroević je imao samo 78 bojni i 384 topa, a između Sabotina i Vipave samo 11 bojni na prvoj crti. U pričuvama je raspolagala sa svega oko 180.000 ljudi.⁶¹ Nasuprot njima je samo talijanski VI. korpus imao 100.000 ljudi!

Žarišta bitke bili su Sveti Mihael i Gorički mostobran. Plan je predviđao da se najprije izvede napad pomoćnim snagama (VII. korpus) od Monfalconea do Selza radi zavaravanja protivnika, a dva dana kasnije izvrši glavni udar sa VI. korpusom (6 divizija) na Gorički mostobran i XI. korpusom na Sveti Mihael, koji je bio glavna točka obrane mostobrana s južne strane.

Dana 4. kolovoza oko 10.00 sati talijanska artiljerija otvorila je vatru na južni dio visoravni Doberdob, a u 14.00 sati dvije talijanske divizije iz VII. korpusa napale su austro-ugarske snage na grebenu od Monfalconea do Selza i zauzele nekoliko rovova, ali su se intervencijom obrane morale povući uz značajne gubitke. Tijekom 5. kolovoza artiljerijska vatra postupno je prenesena i na ostali dio bojišta, da bi 6. kolovoza od 7.00 sati obrambeni objekti od mora do Tolmina bili stavljeni pod najžešći udar artiljerije. Istoga dana poslijepodne talijanski VI. korpus probio je na Goričkom mostobranu položaje austro-ugarske 58. pješačke divizije kod Podgore (Piedimonte), Piume (slov: Pevma), brda Sabotina i mjestimično izbio na rijeku Soču. Time je nestala mogućnost obrane Goričkog mostobrana i 8. kolovoza zapovjednik mostobrana general Zeidle zapovjedio je povlačenje ostataka 58. divizije od oko 5.000 ljudi, preostalih od njih 18.000 koliko ih je bilo na početku bitke. Talijanske snage zauzele su 9. kolovoza Goricu, a tijekom noći 9./10. kolovoza i visoravan

⁶⁰ Čutura, str. 56.

⁶¹ VE, sv. 8, str. 769.

Doberdob, nakon što su se austro-ugarske snage morale povući na Komensku visoravan. Tako su branitelji morali napustiti teškom mukom izgrađene dobro utvrđene položaje na Doberdobskoj visoravni i povući se na crtu koja tada nije bila ni izdaleka tako dobro utvrđena.

Time je završena prva faza bitke, iako zatišja u biti nije ni bilo. U drugoj fazi 2. armija imala je znatno aktivniju ulogu, ali 12. i 13. kolovoza nije uspjela probiti austro-ugarsku obranu od rijeke Vipave do rijeke Idrije. Isto tako ni 3. armija nije uspjela svladati VII. korpus na Krasu i izbiti na liniju Grmada – Trstelj – Dornberk. Bitka je dostignula vrhunac 15. kolovoza kada su talijanske snage prešle u masovni napad u dolini rijeke Vipave od Opatje Sela do Plave. Pravovremeno ojačana snagama dopremljenima iz Tirola, s Balkana i iz Rusije, austro-ugarska 5. armija uspjela je zaustaviti talijansko napredovanje od Gorice prema Šenpasu i sjevernim rubom Krasa prema Lokvici. Od tada je silina talijanskog napada postupno opadala, a 17. kolovoza potpuno je prestala.⁶² Gubitak Gorice bio je težak udarac austro-ugarskim snagama jer je uspjeh podignuo moral Talijanima, a utjecao je i na odluku Rumunjske da Austro-Ugarskoj najavi rat.

Talijani su tim bitkama izgubili 1.759 časnika i 49.473 vojnika (od toga 21.360 mrtvih i oko 6.000 zarobljenih). U cijelom kolovozu 1916. talijanski su gubici iznosili oko 74.000 ljudi. Austro-ugarski gubici u VI. bitki iznosili su 41.835 ljudi.⁶³ Besmrtnu slavu u obrani Gorice zaslužili su Dalmatinci iz II. bojne 22. pukovnije još uvijek pod zapovjedništvom pukovnika Stanislava Turudije, dijelovi 23. (šibenske) i 37. (dubrovačke) domobranske pukovnije. Treba napomenuti da je 23. pukovnika kod Podgore i Grafenberga u borbama od 6. do 8. kolovoza izgubila 47 časnika i 2.513 vojnika.⁶⁴

I u borbama na Sabotinu iskazala se „bojna Turudija“ iz 22. pješačke pukovnije, koja je 16 sati junački zadržavala neprijatelja od proboja na Soču, u očajničkom pokušaju deblokiranja ostataka dalmatinskih domobrana iz 37. pukovnije na Sabotinu. U tim krvavim borbama imali su velike gubitke: 11 časnika i 619 vojnika, od kojih je poginulo oko 280 ljudi. Na kraju borbi zarobljen je s pukovnikom Turudijom i dio preživjelih pripadnika njegove bojne. Treba napomenuti da su se pripadnici 37. pukovnije nakon pada Sabotina borili još dva dana po kavernama.⁶⁵ Ostatak snaga iz dalmatinske 22. pukovnije u VI. bitci uspio je zajedno s Mađarima iz II. bojne 52. pukovnije obraniti kotu 383 na sjeveru Banjške planote i u protunapadu uništiti napadače.⁶⁶

Nakon smirivanja stanja na Istočnom bojištu ubrzano su se vraćale slobodne snage na Sočansku bojišnicu. Tako su se početkom kolovoza iz Volinije vratile dvije

⁶² VE, sv. 8, str. 769-770.

⁶³ VE, sv. 8, str. 770.; ÖULK, sv. 5, str. 102.

⁶⁴ Pavičić: 1944, str. 297-301.

⁶⁵ Pavičić: 1944, str. 293.

⁶⁶ Galić – Marušić, Sv. 1, str. 111.

bojne sarajevske 48. divizije u zonu odgovornosti 5. armije. Među njima došla je i III. bojna 79. pješačke pukovnije iz Otočca, tzv. Jelačićevci.⁶⁷ Ličani su na Soču pristigli u nekoliko faza: prva je došla 18. kolovoza 1916. III. bojna u sastavu 10. brdske brigade i stigla je u posljednjoj fazi VI. sočanske bitke.⁶⁸ Polovicom studenog stigle su I. i II. bojna,⁶⁹ koje su uoči Božića zaposjele vrlo teške položaje prema Fajtjem hribu, važnom uzvišenju na južnoj strani Vipavske doline.⁷⁰ Tu su imale teške gubitke, osobito tijekom druge polovice travnja 1917. oko naselja Spacapani i Bilje.⁷¹ Tijekom zime stigla je i IV. bojna 79. pješačke pukovnije.

VII. sočanska bitka (14. – 17. rujna 1916.)

Osvajanje Gorice oduševilo je talijansku javnost i general Cadorna je smatrao da to stanje treba što prije iskoristiti, pa se odlučio za nove bitke s težištem na Krasu. Cilj je i nadalje ostao osvajanje Trsta. Talijani su smislili i primijenili novu, samoubilačku taktiku, jer su napadali u tako gustim redovima da je svaki metak i šrapnel branitelja morao pogoditi. Mislili su da tu golemu masu ljudi neće biti moguće zaustaviti, ali užasni gubitci nisu mogli opravdati zanemariva teritorijalna osvajanja.

Uoči VII. bitke vojvoda od Aoste, zapovjednik talijanske 3. armije uputio je svojim snagama sljedeći proglas: „Ne bih bio dostojan zapovijedati vama, pobjednicima kod Gorice, na Sv. Mihaelu, na Doberdobskoj visoravni i kod Molfaconnea; ne bih bio dostojan povjerenja Domovine, odobravanja i divljenja koje je svijet iskazao vašoj hrabrosti i zbog kojih od ganuća jače kucaju srca vaših najdražih; ne bih bio dostojan uspomene na naše pale heroje, naše slavne mučenike – kad vas ne bih još jednom poveo u opasnosti bitke“.⁷²

Za VII. bitku Cadorna je prikupio 300 svježih bojni, od kojih je 130 bilo predviđeno za napad. Tu je bilo i 1.100 topova i brojni minobacači.⁷³ Gubitkom Gorice i visoravni Doberdob, austro-ugarska 5. armija ojačana je nakon popune gubitaka iz pohodnih (marš) postrojbi novim snagama jačine tri pješačke divizije, tako da je krajem kolovoza imala oko 148.000 vojnika prema 240.000 talijanskih. Raspolagala je sa 606 lakih i 168 srednjih i teških topova. Streljiva je imala dovoljno, pristigle su kacige i plinske maske, a i minobacači. Glavni udar trebala je izvršiti njegova 3.

⁶⁷ ÖULK, sv. 5, str. 69.

⁶⁸ ÖULK, sv. 5, str. 16, Prilog 7.

⁶⁹ ÖULK, sv. 5, str. 680.

⁷⁰ Dubravčić, F. *Živ sam i dobro mi je! Uspomene iz Prvog svjetskog rata 1914.-1918.* Dubravčić, M. (prir.). Otočac : Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, 2002. str. 96.

⁷¹ Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA), Wien, (dalje: ÖeStA/KA), Verlustliste IR 79, kutija 211.

⁷² Weber, F. *Isonzo 1916.* Klagenfurt : Artur Kollitsch Verlag, 1927., str. 94-95.

⁷³ Galić – Marušić, sv. 1, str. 112.

armija lijevim krilom (XI. korpus) po sjevernom rubu visoravni Krasa preko Fajtjeg hriba (tt. 432) prema Trstelju (tt. 643). Uključujući pričuve, 3. armija imala je 186 bojni, 24 eskadrona (bez konja), 954 topa i 586 minobacača. Nasuprot njoj stajala je Boroevićeva 5. armija s 50 bojni, 284 topa i 255 minobacača.

Poslije devetosatne artiljerijske pripreme 14. rujna krenula je u napad 3. armija u svojoj zoni odgovornosti od mora do rijeke Vipave. Osim lokalnih prodora u austro-ugarske rovove, nisu postignuti značajniji rezultati. Idućega dana Talijani su povelili više proboja, ali vremenski i prostorno neusklađenih. Uspjeli su zauzeti visove poput San Grado di Merna, Nad logem (tt. 212) i izbiti na tt. 144. Tijekom 16. rujna 3. armija nastavila je napade i zauzela neka manja područja koja nisu mogla riješiti bitku, pa su borbe prekinute 17. rujna nakon bezuspješnih napada. Skromne uspjehe 3. armija platila je velikim gubitcima: onesposobljeno je preko 700 časnika i 16.000 vojnika. General Boroević izgubio je oko 15.000 ljudi.⁷⁴

U toj bitci posebno je stradala 16./17. rujna 1916. karlovačka 96. pješačka pukovnija u sastavu 55. pješačke brigade, 28. pješačke divizije, kod sela Lokvice na Krasu (sjeverni dio Komenske visoravni). Na njih je krenula sjeverno od sela Lokvica talijanska 21. pješačka divizija u sastavu XI. korpusa, koju su branitelji uspjeli zaustaviti, ali uz vrlo teške gubitke. Ponovljeni napad u večernjim satima loše je završio po Talijane.⁷⁵ O junaštvu branitelja još i danas svjedoči sačuvani spomenik poginulim pripadnicima 96. pukovnije iz te krvave bitke kod Kostanjevice.

I na sjevernom dijelu bojišnice, na širem prostoru Rombona, Talijani su 16. rujna u 6.00 sati počeli s topničkom pripremom. Zasuli su minama i granatama položaje mostarske BH 4. pukovnije, a onda su s tri bojne alpina krenuli u koncentrični napad na Mali Rombon i položaje na istočnoj padini između Čukle i Rombona. U borbama prsa u prsa odbijeno je više uzastopnih napada alpina. Razbješnjeni zbog nekoliko lažnih predaja, Bošnjaci nisu uzimali zarobljenike. Napad je ponovljen, ali opet bez uspjeha.⁷⁶ Poginulim Bošnjacima i ostalim braniteljima Rombona posvećen je spomenik na vojnom groblju u Logu pod Mangrtom.⁷⁷

VIII. sočanska bitka (9. – 12. listopada 1916.)

Vrijeme do VIII. bitke ispunjavala je intenzivna aktivnost pješaštva i artiljerije, tako da do stvarnog zatišja na bojištu nije došlo. Cilj nove talijanske ofenzive bio je ponovni proboj glavnim snagama (3. armija) prema Trstelju (tt. 643), s tim da je područje napada prošireno od rijeke Vipave do Svetog Petra kod Gorice. Da bi izbjegle prekomjerne gubitke, austro-ugarske snage izgradile su novi položaj 4–5 km

⁷⁴ VE, sv. 8, str. 770.

⁷⁵ ÖULK, sv. 5, str. 631-645.

⁷⁶ Galić – Marušić, sv. 1, str. 112.

⁷⁷ Galić – Pirić – Jukić, str. 261-281.

udaljen od prednjih položaja istočno od poteza Fajtji hrib – Kostanjevica na Krasu – Grmada – Duino. Tu su se nalazile glavne snage za vrijeme artiljerijske pripreme, a prednje položaje držali su slabiji promatračko-zaštitni dijelovi. Talijanske snage imale su ukupno 221 bojnu i 24 eskadrona bez konja, od čega je u bitci neposredno sudjelovalo 166 bojni. U artiljeriji i minobacačima Talijani su bili višestruko nadmoćniji. Austro-ugarska 5. armija imala je ukupno 101 bojnu.

Bitka je počela 9. listopada u jutarnjim satima prethodno uz snažnu artiljerijsku pripremu koja je trajala do poslijepodnevni sati. Nakon toga krenuli su valovi pješništva na više odsjeka. U četverodnevni žestokim borbama Talijani su uspjeli zauzeti tek nekoliko rovova istočno od Gorice, a 3. armija uspjela je na Krasu odbaciti snage austro-ugarskog VII. korpusa na liniju prema Lokvicama i Hudilogu na kojoj je zaustavljena 12. listopada. Time je proboj prema Trstu ostao samo puka želja, iako su napadači uložili velik napor i žrtvovali preko 650 časnika i 19.000 vojnika. Zbog nedostatka ljudstva i s preko 20.000 vojnika izbačenih iz stroja, austro-ugarska 5. armija na završetku bitke našla se u vrlo teškoj situaciji, jer je tijekom VII. i VIII. sočanske bitke izgubila novih 100.000 ljudi.⁷⁸

IX. sočanska bitka (31. listopada – 4. studenog 1916.)

General Cadorna je bez obzira na vlastite gubitke tvrdoglavo ustrajao na taktici iscrpljivanja protivnika. U predahu nakon VIII. bitke prikupio je 200.000 ljudi, 1.350 topova i brojne minobacače.⁷⁹ Nova ofenziva od mora do Gorice trebala je započeti 24. listopada. Cilj je ostao isti – proboj prema Trstu. Glavni udar na Krasu trebala je provesti 3. armija lijevim krilom i centrom, gdje je bilo koncentrirano 8 divizija na frontu širokom svega 8,5 km. Istovremeno je 2. armija svojim desnim krilom trebala djelovati u Goričkoj kotlini. Nasuprot 225 talijanskih bojni nalazilo se 110 austro-ugarskih, iscrpljenih u dosadašnjim borbama i prorijeđenih teškim gubitcima, a i položaji su im većim dijelom bili uništeni.

Artiljerijska priprema započela je 24. listopada i trajala je pet dana. Dana 1. studenoga došlo je do pješačkih napada. Kod Hudog loga na Krasu Talijanima je uspjelo osvojiti izbočinu (tzv. "vreću") široku 4 km i duboku 3 km. Izgubili su oko 70.000 ljudi, a branitelji oko 35.000. Bitka je zbog potpune iscrpljenosti oba protivnika završena 4. studenoga. Gotovo sav osvojeni teren oko Fajtog hriba, Jamlja i Kostanjevice Talijani su izgubili tijekom iznenadnih austrijskih protunapada te zime. Danas se čini da je general Cadorna u IX. sočanskoj bitci propustio jedinu realnu priliku za proboj austro-ugarske fronte na Krasu, jer da je ustrajao s napadima još samo nekoliko dana, general Borojević ostao bi bez posljednjih, ionako minimalnih priču-

⁷⁸ VE, sv. 8, str. 770.

⁷⁹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 113.

va. Cadornu su pokolebali golemi gubitci vlastitih snaga i prekinuo je bitku uz izgovor da se vrijeme jako pogoršalo.

Od hrvatskih snaga lička III. bojna 79. pukovnije doživjela je za vrijeme te bitke izuzetne napore i velike gubitke. Bila je u sastavu 86. streljačke brigade i imala je izuzetno teške obrambene zadaće na širem području Gorice, osobito uz rijeku Vipavu i sjeverne rubove Krasa. Zabilježena su njihova bojna djelovanja kod sela Kemperlište i Šobera (jugoistočno od Gorice), gdje je od 28. listopada do 1. studenoga imala 869 ljudi izbačenih iz stroja, od toga 156 poginulih i 168 nestalih. Osobito je bila krvava bitka kod Šobera 17. studenog 1916. godine.⁸⁰ Nakon što je kompletna pukovnija pristigla na Soču u prvom kvartalu 1917., uglavnom je bila stacionirana na Fajtem hribu i okolnim padinama. Tu će voditi stalne borbe u kojima će 18. ožujka 1917. jugoistočno od sela Spacapani poginuti zapovjednik pukovnije brigadir (*Oberst*) Otto Hauler (rođen 1865. u Beču).⁸¹

GODINA 1917.

Zimske mjesece obje su strane iskoristile pripremajući se za očekivane još masovnije i dugotrajnije bitke. Situacija branitelja potkraj 1916. nije bila dobra. Austro-Ugarska Monarhija više nije mogla nadoknađivati gubitke u ljudstvu, koji su u dvije i pol godine ratovanja zbog manjkave tehničke opremljenosti vojnika i nefleksibilne pješačke taktike bili užasavajući. Za cjelokupno Jugozapadno bojište u 1916. oni iznose 603.776 ljudi ili čak 51% gubitaka na svim bojištima.⁸² Progresivni raspad gospodarskog sustava Monarhije nije ukazivao na moguće bitno poboljšanje u tehničkoj komponenti ratovanja.

Početak svibnja 1917. snage 5. armije dosegnule su 215 bojni, 1.700 strojica, 1.325 artiljerijskih oruđa (od toga tek trećina teških) i nekoliko stotina minobacača. U vojnim redovima ostalo je vrlo malo iskusnih veterana, prekaljenih boraca s Krasa i u Alpama. Tu je bilo već mnogo maloljenika od sedamnaest godina, oporavljenika, bogalja i bolesnika, općenito ljudi koji više nisu trebali biti ni u pučkom ustanku. Rijetki koji su preživjeli tri krvave godine rata, ali i manje od toga, postali su prekaljeni borci, tvrdi, navikli na ekstremnu oskudicu. Bili su sposobni podnositi patnje i vojnu disciplinu, bili su izvrsni i nepokolebljivi individualni borci, ali je njihovo brojno stanje od oko 260.000 pušaka ipak predstavljalo samo polovicu onoga čime je raspolagala suprotna strana. Vojnici su bili slabo hranjeni i loše odjeveni. Umjesto kožnih, pojavili su se opasači od konoplje, odore su bile pravljene od vlaka-

⁸⁰ ÖeStA/KA, Verlustliste IR 79, kutija 174.

⁸¹ ÖeStA/KA, Verlustliste IR 79, kutija 174, broj 27 i 28 za 1915.

⁸² ÖULK, sv. 6, Prilog 2, tablica I.

na koprive, potplati cipela od drveta i ubrzo od kartona, a količina i kvaliteta rublja rapidno se smanjivala s protokom vremena.⁸³

O unutrašnjoj situaciji u Monarhiji potkraj 1916. i početkom 1917. napisane su mnoge knjige. Najpregnantnije i najsazetije stanje opisao je Fritz Weber u trećem dijelu svoje trilogije *Isonzo 1917* gdje kaže: *Na strani Centralnih sila jedini jaki nje-mački saveznik Austro-Ugarska sada pokazuje zabrinjavajuće znakove iscrpljenosti. Unutarnje slabosti Dvojne Monarhije u toj su zimi po prvi put poprimile katastrofal-ne razmjere. Prekasno se proširila spoznaja da je ovaj rat zapravo sukob naroda i da sama dinastija i armija nisu dovoljne da ga privedu sretnom kraju.*⁸⁴

Završno poglavlje rata s tragičnim završetkom po Centralne sile započelo je 9. travnja kada su Englezi krenuli u ofenzivu kod Arrasa u Francuskoj, očekujući da će istovremeno i Talijani krenuti na Soči. Međutim, na Soči se nije događalo ništa nesvakidašnje. Kad je 10. svibnja zbog užasnih gubitaka zamrla francuska ofenziva, francuski tisak neprikriveno je napao Italiju zbog nepridržavanja savezničkih obveza. Talijani su se aktivirali na Soči tek polovicom svibnja, nakon toga i na visoravni Sedam općina (Sette Comuni) gdje su u lipnju doživjeli fijasko kod Ortigare s gubitcima od oko 26.000 ljudi.

X. sočanska bitka (12. svibnja – 5. lipnja 1917.)

Iako ratna situacija na početku 1917. nije bila povoljna za sile Antante zbog neuspješnog razvoja proljetne ofenzive na Zapadnom ratištu, revolucionarnih događaja u Rusiji i teškog stanja u talijanskoj vojsci, talijansko Vrhovno zapovjedništvo ipak je početkom svibnja odlučilo riješiti rat protiv Austro-Ugarske novom ofenzivom.

Talijani su prikupili velike snage od oko 280.000 vojnika s preko 400 bojni, 2.618 topova i 1.249 minobacača. Planirali su dugotrajnom i snažnom artiljerijskom pripremom razbiti austro-ugarsku obranu na cijelom bojištu od mora do Tolmina, a zatim s novoustrojenom Goričkom zonom (*Zona di Gorizia*) zauzeti masiv: Sveti Gabrijel – Sveta Gora – Vodice – Kuk i uzvisine istočno od Gorice. Nakon toga trebala je 3. armija izvršiti glavni udar na Krasu prema Trstelju i Grmadi.

U međuvremenu reorganizirana i popunjena austro-ugarska 5. armija raspola-gala je s oko 160.000 vojnika, 1.400 topova i 500 minobacača.⁸⁵ U skladu s iskustvi-ma sa Zapadne fronte, na Krasu su utvrđene crte obrane, a dva se bastiona (Grmada i Fajti hrib) posebno su pretvorena u neosvojive podzemne tvrđave s oklopnim izvid-

⁸³ Galić – Marušić, sv. 1, str. 118.

⁸⁴ Weber, F. *Isonzo 1917*. Klagenfurt : Artur Kollitsch Verlag, 1933., str. 13-14.

⁸⁵ VE, sv. 8, str. 771.

nicama i moćnim topničkim postavima. Ti su se napori višestruko isplatili u idućim bitkama.⁸⁶

Borbe su počele u zoru 12. svibnja artiljerijskom pripremom u trajanju od dva i pol dana. U podne 14. svibnja Gorička zona prešla je u napad od rijeke Vipave do sela Avče, a lijevo krilo 3. armije na grebenu istočno od Fajtjeg hriba prema Trstelju. Iako su ulagale maksimalne napore, talijanske snage do 21. svibnja nisu postigle značajniji uspjeh. U goričkoj kotlini i na grebenu istočno od Fajtjeg hriba nije bilo nikakvog uspjeha, a sjevernije od njega najveći uspjeh bilo je izbijanje neposredno pod Svetu Goru i Vodice, zauzimanje Kuka (17. svibnja) i uspostava vrlo važnog mostobrana kod sela Log. Dva puta su se Talijani uspjeli probiti na već legendarnu kotu 383, ali su ih Mađari iz 52. pukovnije uspjeli odbaciti. I kod Zagore su Dalmatinci iz 22. pukovnije odolijevali višestrukoj premoći napadača i odbili ih.

Posebno je bilo kritično kada je pala Sveta Gora. Zagrebački pučki ustanici iz 25. domobranske pješačke pukovnije dali su se iznenaditi, pa ih je veći dio zarobljen u ruševinama samostana i crkve. Zbog novonastalog vrlo složenog stanja na Banjskoj planoti i izbijanjem Talijana na greben Kuk – Vodice – Sveta Gora general Borojević morao je ubaciti interventne snage u kojima je, između ostalih, bila i 11. brdska brigada 48. divizije u čijem je sastavu bila I. bojna 79. pukovnije iz Otočca. Jurišne snage pod stravičnom paljbom upale su kao klin u talijanski bojni raspored, prisiljavajući ih na povlačenje i sprječavajući da osvoje Vodice.⁸⁷ U tim se borbama posebno iskazao pričuvni zastavnik Erwin Grohmann, pripadnik 79. pješačke pukovnije, kada je u noći 24./25. svibnja kod kote 652 sjeveroistočno od Vodica uspio sa svojom 2. satnijom zaustaviti i odbiti Talijane, za što je odlikovan Velikom zlatnom medaljom za hrabrost.⁸⁸ Nakon rata Talijani su na vrhu visoravni Vodica izgradili mauzolej i spomenik postrojbama koje su osvajale Vodice i njihovu zapovjedniku general-poručniku Mauriziu knezu Gonzagi.

Nakon intenzivnih talijanskih napada i proboja do Kuka i Vodica podmaršal Fabini donio je bolnu odluku: branitelji kote 383 moraju se povući i prepustiti neprijatelju jedno od najkrvavijih i najgorčnije branjenih točaka na bojištu, točku koja je postala simbol hrabrosti, požrtvornosti i izdržljivosti austro-ugarske vojske.

Vojne aktivnosti nastavile su se napadom talijanske 3. armije, koja je 23. svibnja u 16 sati prešla u napad na cijelom frontu od mora do rijeke Vipave. Istovremeno je Gorička zona i nadalje provodila snažan pritisak prema Svetoj Gori i Vodicama. Na Krasu su 23. svibnja Talijani uspjeli ući samo u prvu liniju austro-ugarskih položaja, a 24. svibnja uspjeli su zauzeti Jamiano i napredovati na primorskom krilu. Tijekom 25. svibnja zauzeli su Hudilog i Kostanjevicu na Krasu, koja je već idućega

⁸⁶ Galić – Marušić, sv. 1, str. 117.

⁸⁷ Fabini, L. Die Kämpfe um die Hochfläche von Bainsizza in der 10. Isonzschlacht vom 12. bis 30. Mai 1917. *Militärwissenschaftliche Mitteilungen* (Wien). 64, 5(1933.), str. 341-353.; Galić – Marušić, sv. 1, str. 123.

⁸⁸ ÖeStA/KA, Belohnungs-Antrag-Goldene Tapferkeitsmedaille, broj: 100/3286/17.

dana vraćena. Do 28. svibnja, kada se ofenziva već gasila, 3. armija je stajala pred Grmadom (tt. 323) i pred Kostanjevicom istočno od Fajtjeg hriba, a Gorička zona pred grebenom Sveta Gora – Vodice (kota 652).

Talijanska ofenziva je zastala. Proboj prema Trstu nije bio ostvaren pa je talijansko Vrhovno zapovjedništvo obustavilo daljnje operacije i 1. srpnja pregrupiralo snage. Tako je 3. armija ojačana jednim korpusom, rasformirana je Gorička zona i njezini su korpusi ušli u sastav 2. armije, a ponovno je formirana *Zona di Carnia*. Koristeći se zastojem talijanske ofenzive, austro-ugarska 5. armija, sada preimenovana u Sočansku armiju, izvršila je snažan protuudar od brda San Marko kod Gorice do mora. Kod Gorice i na sjevernom rubu visoravni prema Fajtjem hribu nisu postignuti neki značajniji uspjesi. No, na južnom krilu udarom XXIII. korpusa austro-ugarske vojske talijanske snage odbačene su od Grmade skoro na polazne položaje.

U tim borbama istaknula se i karlovačka 96. pješačka pukovnija koja je nakon borbi na Krasu bila izmještena na greben Svetog Marka (Markov hrib) – Rožna dolina – Panovečka šuma, neposredno na istočnim prilazima grada Gorice. Ondje su se Karlovčani odlikovali nepopustljivom obranom, zbog čega su dospjeli na čelo liste pretrpljenih gubitaka u jesenskim borbama. Tu su tijekom X. i XI. sočanske bitke otpjeli najveće gubitke u povijesti ratovanja svoje pukovnije. Brojni pripadnici te pukovnije sahranjeni su na vojnim grobljima u Črničju i Oseku nedaleko od Ajdovščine, a većina ih je pokopana tijekom svibnja 1917., odnosno za trajanja X. sočanske bitke.⁸⁹ U to je vrijeme pristigla s Istočnoga bojišta na Soču i 31. lovačka bojna (zagrebačka).

Talijanski gubici u toj bitci bili su užasavajući: izgubili su 159.000 vojnika, od čega 36.000 mrtvih, 96.000 ranjenih i 27.000 zarobljenih. Samo na Vodicama, gdje je bilo angažirano 26 bojni, izgubljeno je 464 časnika i 11.000 vojnika. Povrh toga drastično je pao moral talijanskih postrojbi, na koji su pogubno djelovale velike žrtve i neuspjeh u borbama. Predavale su se čitave pukovnije iz brigada *Ancona*, *Verona* i *Puglia*. General Cadorna poduzeo je drastične mjere i poručio podređenima da „samo smrtna kazna može neposredno djelovati“. Kada se pobunila elitna brigada *Catanzaro*, pobunjeni vojnici su postrojeni ujutro 16. srpnja 1917. i zatim je svaki deseti strijeljan. Takav okrutan način kažnjavanja vjerojatno je još više pogoršao moral vojnika. Prema nekim proračunima u takvim kaznama strijeljano je više od 2.000 talijanskih vojnika. Pravi pokolj vlastitih snaga uslijedio je poslije poraza kod Kobarida u XII. sočanskoj bitci, kada je general Cadorna dao pogubiti čak 5.000 dezertera. Kasnije ustrojeno istražno povjerenstvo konstatiralo je da je desetkovanje bila „divljačka mjera koju ništa ne može opravdati“.⁹⁰

⁸⁹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 146.

⁹⁰ Rizmaul, L. Posljednje decimiranje. *Hrvatski vojnik* (Zagreb) 7, 301-302(2010.), str. 34.

Branitelji su također teško iskrvarili: imali su 7.300 mrtvih, 45.000 ranjenih, 24.000 nestalih ili zarobljenih. Boroevičevoj Sočanskoj armiji uništena su značajna bojna sredstva, posebice uslijed prekomjernog intenziteta korištenja i slabe kvalitete streljiva. Tako je izgubljeno 507 topova i 224 strojnice. U toj bitci austro-ugarske snage ispucale su oko 38.000 tona streljiva, što je gotovo 2,000.000 granata, dok je s talijanske strane ispućano najmanje dva puta toliko.⁹¹

XI. sočanska bitka (17. kolovoza – 12. rujna 1917.)

Na važnom sastanku vojnih vrhova Antante u francuskom mjestu St. Jeanne de Maurienne održanom 25. lipnja talijanski načelnik Glavnog stožera general Luigi Cadorna zahtijevao je od ostalih članica izdašnju vojnu pomoć. Bojao se da bi nakon neuspjeha Antantinih snaga u Francuskoj i revolucije u Rusiji, Njemačka i Austro-Ugarska mogle preusmjeriti glavninu svojih snaga upravo protiv Talijana. Nakon sagledavanja opće situacije načelno je donesena koncepcija djelovanja protiv Centralnih sila tako da se pritisak na Austro-Ugarsku pokrene iz Italije i Rusije, dok bi se Nijemci vezali vojnim aktivnostima na Zapadnom bojištu. Italija je ujedno bila oslobođena angažmana protiv Osmanskoga Carstva, što su prethodno zahtijevali Britanci. General Cadorna je smatrao da bi proboj austro-ugarske fronte na Soči sigurno doveo do kolapsa Monarhije, velikih vojnih pobuna i revolucije u Mađarskoj te prekida komunikacija s Bugarskom i Turskom. Antantini čelnici savjetovali su Italiji da odgodi ofenzivu do jeseni dok se Rusija ne konsolidira, a Britanci i Francuzi materijalno i ljudski ne osposobe za složenije vojne aktivnosti. Međutim, u međuvremenu je došlo do revolucije u Rusiji, što je primoralo Antantine čelnike da se ponovno sastanu u Parizu (25. i 26. srpnja) i u Londonu (7. i 8. kolovoza), gdje su morali donijeti hitne odluke i definirati nova rješenja za prevladavanje vrlo složenoga stanja. Između ostaloga, odobrili su Italiji što brži početak operativnih djelovanja na Soči.⁹²

Već 28. svibnja, dakle prije završetka X. bitke, general Cadorna je zapovjednicima armija uputio „direktive za iduću ofenzivu“ naznačivši Banjšku i Trnovsku visoravan kao ciljeve 2. armije, a Komensku visoravan kao cilj 3. armije. Cilj je bio zauzimanje Banjške planote, Trnovskog gozda i razdvajanje austro-ugarskih snaga presijecanjem komunikacije u Čepovanskoj dolini. Istovremeno bi se na jugu (Kras) ovladalo Komenskom visoravni radi napredovanja prema Trstu. Za tu aktivnost prikupljene su do tada najjače talijanske snage: ukupno 51 pješačka i 21 konjanička divizija, te preko 5.200 topova i minobacača. Od mora do rijeke Vipave napadala je

⁹¹ ÖULK, sv. 6, str. 181; Galić – Marušić, sv. 1, str. 131.

⁹² Tomac, str. 478.

3. armija, a 2. armija od rijeke Vipave do Boveca na sjeveru. Težište operacija preneseno je s juga na centralni i sjeverni dio bojišta, gdje je napadala 2. armija.⁹³

Austro-ugarska Sočanska armija generala Boroevića imala je ukupno 5 korpusa s 20,5 pješačkih divizija i 1.526 artiljerijskih cijevi, ali je u tijeku bitke pojačana snagama s Istočnoga bojišta. Zapovjednik XXIII. korpusa austro-ugarskih snaga bio je podmaršal (FML) Maksimilijan Čičerić von Bacsány.⁹⁴

Poslije snažne zračne i artiljerijske pripreme od mora na jugu do Mrzlog vrha (tt. 1360) na sjeveru koja je započela 17. kolovoza, talijanska 2. armija prešla je na više mjesta rijeku Soču tijekom noći 18./19. kolovoza. Do 23. kolovoza uspjela je osvojiti Svetu Goru, Vodice i još neke važnije objekte na Banjškoj planoti, što je primoralo generala Boroevića da tijekom noći 23./24. kolovoza povuče svoje snage na zapadne uzvisine Čepovanske doline. Međutim, zbog velikih gubitaka na tom dijelu bojišnice talijanska ofenziva je zaustavljena 29. kolovoza. Za to je vrijeme 3. armija četiri dana neprekidno jurišala svim raspoloživim snagama na austro-ugarske položaje od mora do rijeke Vipave, ali se nije uspjela probiti prema Grmadi (tt. 323) i Trstelju (tt. 643). Postizala je samo lokalne uspjehe kod Sela, južno od Kostanjevice, i na moru kod San Giovannia, pa je 23. kolovoza prekinut napad. U borbama kod Kostanjevice posebno se iskazala lička 79. pješačka pukovnija u sastavu 48. divizije. U višednevnim borbama s daleko nadmoćnijim neprijateljem ta je pukovnija izgubila 40 časnika i 1.627 vojnika, od toga je poginulo 1 časnik i 164 vojnika, a nestala su 3 časnika i 207 vojnika. Za izuzetno hrabre podvige pet njezinih pripadnika primilo je velike zlatne medalje za hrabrost koje je osobno potvrdio general Svetozar Boroević.⁹⁵

Nakon gubitka vrlo važnih obrambenih prirodnih objekata (Vodica i Svete Gore) brdo Sveti Gabrijel (slov. Škabrijel, kota 646) sjeveroistočno od grada Gorice postalo je najvažnijim branikom Vipavske doline. Naravno da su Talijani težište operacija usmjerili upravo na njega i tu se od 24. kolovoza do 12. rujna odigrala jedna od najkrvavijih bitaka Prvoga svjetskog rata uopće. Brdo je branila legendarna 18. pješačka brigada kojom je zapovijedao Hrvat, brigadir (*Oberst*) Vladimir Laxa,

⁹³ VE, sv. 8, str. 771.

⁹⁴ Čičerić, M. *Dnevnici austro-ugarskog generala Maksimilijana Čičerića 1892-1918 / Tagebücher des österreichisch-ungarischen Generals Maximilian Csicseric von Bacsány 1892.- 1918*. Marjanić, D. (prir.) Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2011.

⁹⁵ ÖeStA/KA, Neue Feld Akten (dalje: NFA), IR 79, Gefechtsbericht K. u. K. 79. IR za XI. Sočansku bitku od 14. rujna 1917. zaprimljen u zapovjedništvu 11. brdske brigade pod Op. Nr. 829/4.; ÖeStA/KA, Belohnungsantrag – Goldene Tapferkeitsmedaille broj: 100/4373/17.; ÖeStA/KA, Namenliche Verlustliste IR 79, Nr. 43., kutija 211.; Steiner, Jörg C. *Heldenwerk 1914-1918: Die Träger der Goldenen Tapferkeitsmedaille und der Goldenen Tapferkeitsmedaille für Offiziere im Ersten Weltkrieg*. Wien : Institute für Auszeichnungswesen und Uniformkunde, 2010. str. 415; Bösch, R. E., *Die Haltung der südslawischen Soldaten des österreichungarischen Heeres im ersten Weltkrieg. Eine Dokumentation, dargestellt nach den Gefechtsberichten der Infanterie* (Dissertation), Wien : 1982., str. 212-213.

kasniji general NDH, koji je za iskazana junaštva dobio Viteški križ reda Marije Terezije.⁹⁶

U naizmjeničnim napadima i protunapadima vođene su teške borbe s obostranim stravičnim gubitcima. Treba napomenuti da je u tim borbama sudjelovala i II. bojna 22. dalmatinske pješačke pukovnije kod sedla Prevala, gdje je u nekoliko navrata odbila talijanske napade. Talijani su od 8. do 10. rujna krenuli s izuzetno jakom artiljerijskom vatrom za koju su upotrijebili oko 700 topova većih kalibara i na stotine minobacača. Ta respektabilna artiljerijska sila izbacila je na šire područje brda oko 45.000 artiljerijskih projektila i to se smatra najvećom koncentracijom artiljerijske vatre u cijelome Prvom svjetskom ratu. U iscrpljujućim pješačkim borbama tijekom 11. i 12. rujna odbijeni su svi talijanski napadi. Talijani su bili prisiljeni na prekid borbi zbog vlastitih gubitaka i herojske obrane. Procjenjuje se da su obje zaraćene strane na ta 2 km² imale oko 40.000 mrtvih.⁹⁷

Na uzvisini Sveti Marko, istočno od Gorice, u borbama je hrabro sudjelovala 96. karlovačka pukovnija i lovačka bojna BH 4. pukovnije. Treba napomenuti da je 96. pukovnija 28. kolovoza uspješno odbila sve napade talijanskog VIII. korpusa u Panovečkoj šumi. Poginuli pripadnici te pukovnije pokopani su na vojnom groblju u mjestu Osek i Črniče blizu Ajdovščine. Pripadnici dalmatinske 37. streljačke pješačke pukovnije⁹⁸, VI. bojne BH 4. pukovnije i IV. bojne 53. zagrebačke pukovnije vodili su teške borbe na Kalsko-lomskoj visoravni, na južnom dijelu Tolminskog mostobrana. Dalmatinci su imali teške gubitke tijekom borbi od 25. do 28. kolovoza kod uzvisine Mešnjak.⁹⁹

Po austro-ugarskim procjenama Talijani su u XI. bitci izgubili oko 166.000 vojnika: od toga 40.000 mrtvih, 108.000 ranjenih i 18.000 nestalih. Najveći broj nestalih bio je raznesen silovitom topničkom vatrom, zatrpan u razrušenim zaklonima ili su ostali ležati neidentificirani na ničijoj zemlji. Neki talijanski izvori navode daleko manje gubitke. Međutim, general Capello u knjizi *Caporetto Perche?* navodi da su talijanski gubitci u X. i XI. bitci iznosili oko 350.000 ljudi.¹⁰⁰ Brojka koju je teško pojmiti.

Austro-Ugarska je u tim borbama izgubila oko 110.000 ljudi: od toga 10.000 mrtvih, 45.000 ranjenih, 30.000 nestalih ili zarobljenih, 20.000 bolesnih uključujući i otrovane bojnim otrovima.¹⁰¹ Treba napomenuti da je u toj bitci oko 60% austro-ugarskih snaga bilo slavenskog podrijetla, dok je 16% bilo Mađara, 13% Nijemaca i

⁹⁶ Hofmann, O., Hubka, G., Bardolff, C. *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914 -1918.* Wien : Verlag Militärwissenschaftliche Mitteilungen, 1943. (dalje: Hofmann – Hubka – Bardolff), str. 185.

⁹⁷ Galić – Marušić, sv. 1, str. 141-149.

⁹⁸ Treba napomenuti da je tu riječ o nekadašnjim dalmatinskim domobranskim (*Landwehr*) pukovnijama koje su u drugoj polovici rata preustrojene u streljačke pukovnije (23. i 37. pukovnija).

⁹⁹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 152-154.

¹⁰⁰ Galić – Marušić, sv. 1, str. 150.

¹⁰¹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 157.

11% Rumunja.¹⁰² U tim su borbama ponovo stradali najbolji časnici i vojnici koje je bilo teško nadoknaditi. Nestalo je borbenog iskustva, čime je bitno umanjena bojna spremnost austro-ugarske vojske.

Ujedno, XI. sočanska bitka bila je posljednji ofenzivni poduhvat talijanske vojske na Sočanskom bojištu.

Junaštvo satnika Ivana Iskrića

Na početku XI. sočanske bitke južno krilo XV. korpusa austro-ugarske vojske držalo je položaje na ruševinama mjesta Log, 3 km sjeverno od naselja Kanal na Soči, jugozapadno od Tolmina. Tu je bila razmještena 1. divizija sa 7. brdskom brigadom u čijem je sastavu bila i IV. bojna 53. zagrebačke pješačke pukovnije, te 22. brdska brigada pučkog ustanka s 37. streljačkom pukovnijom (Dalmatinci) i dijelovima 4. i 19. pučko-ustaške pukovnije koja je držala lijevo krilo divizijske obrane. Linija uz obalu Soče bila je bitan dio cjelokupne obrane i jedan od ključnih ciljeva talijanske ofenzive počevši od 17. kolovoza 1917. zbog pristupa austro-ugarskim topničkim položajima na okolnim vitalnim uzvisinama i drugim važnim obrambenim objektima na Banjškoj planoti.

Zapovjednik linije Ivan Iskrić vodio je oko sela Avče V. bojnu 4. pukovnije pučkog ustanka ojačanu manjim snagama pučkog ustanka. Unatoč tomu što nisu bili profesionalni vojnici, uspjeli su se tri dana odupirati višestruko premoćnijem neprijatelju. Tijekom četvrtog dana bitke Talijanima je pošlo za rukom prijeći Soču nedaleko od Loga i s boka napasti prvu austro-ugarsku obrambenu liniju uz samu rijeku. Stoga su se Iskrićeve postrojbe morale povući na pričuvni položaj. Tamo su se našle na izravnom udaru talijanskog topništva i nekoliko pješačkih juriša u kojima su Talijani uspjeli osvojiti teren, tako da su se oba austro-ugarska obrambena krila našla u poluokruženju. Suočen s neprestanim rastom broja žrtava, zapovjednik austro-ugarske brigade dopustio je Iskriću da povuče svoje snage, ali mu je ovaj preko telefona odgovorio: „Nikada to neću učiniti!“ Usprkos hrabrosti Iskrića i njegovih vojnika, Talijani su u nastavku borbe uspjeli osvojiti bočne uzvisine, čime je austro-ugarski položaj postao beznadan, jer je samo trećina prvotnog broja austro-ugarskih vojnika još bila sposobna za borbu. Zapovjednik brigade je tijekom noći naredio povlačenje, nakon čega je pohvalio satnika Iskrića i sve postrojbe pod njegovim zapovjedništvom zbog iskazane hrabrosti. Iako je odlikovanje podupro i general Borojević osobno, Iskrić je primio Viteški križ vojnoga reda Marije Terezije tek 10. lipnja 1921. godine.¹⁰³

¹⁰² ÖULK, sv. 6, str. 484-486.; Galić – Marušić, sv. 1, str. 77.

¹⁰³ Hofmann – Hubka – Bardolff, str.151.

Natporučnik Đuro Hofmann i minski rat na Batognici

Važna karika austro-ugarskog sustava obrane bio je 2.163 metra visok Krn. Krnska je visoravan široka svega oko 150 m, pa su Talijani tunelima i miniranjem nastojali uništiti tamo stacionirane austro-ugarske postrojbe. Dana 25. srpnja 1917. stigao je na taj položaj natporučnik Đuro Hoffmann iz Osijeka, koji je unutar 48 sati otkrio neprijateljske tunele i odlučio ih uništiti sustavom protutunela. Austro-ugarske snage su u bliskoj borbi potisnule Talijane i osvojile dva talijanska skladišta s 5 tona eksploziva spremnog za urušavanje austro-ugarskih položaja. Tijekom 24. rujna Hoffmann je komoru ispunio s 4.100 kg eksploziva i detonirao ga. Ekspolzija je napravila krater širok 20 metara i dubok 10 metara, čime je urušio kompletan talijanski sustav rovova ispred lijevog krila Krnske visoravni. Zbog tog djela Hofmann je dobio Viteški križ reda Marije Terezije.¹⁰⁴

XII. sočanska bitka (24. listopada – 10. studenog 1917.)

XI. bitkom na Soči iscrpljene su daljnje obrambene mogućnosti austro-ugarskih trupa i postojala je realna opasnost da će se Talijani sljedećom bitkom probiti do Trsta i u Ljubljansku kotlinu. Austrijsko Vrhovno zapovjedništvo (AOK) smatralo je da bi se ravnoteža na bojištu mogla uspostaviti odbacivanjem protivnika najmanje do područja Montemaggiore – Monte Lupia – Azzida – Plave, te je predložilo njemačkom Vrhovnom zapovjedništvu provođenje napada zajedničkim snagama s područja Bovec – Tolmin. Tako je 8. rujna 1917. potpisan sporazum o vojnoj suradnji, a akcija je dobila tajni naziv Oružana vjernost (*Waffentreue*). Načelnik talijanskog Glavnog stožera general Cadorna namjeravao je krajem listopada započeti novu ofenzivu, ali kada je saznao za protivničke napadačke namjere, zapovijedio je 18. rujna 2. i 3. armiji prekid svih priprema za napad i prelazak na pripreme za obranu. Naime, postojala je opravdana mogućnost da se austro-ugarske snage pojačaju divizijama s Istočnog bojišta, gdje se ruska vojska uslijed revolucionarnih događaja doslovce raspadala.¹⁰⁵

Austro-ugarske i njemačke snage planirane za napad prikupljene su na širem području od Velikog vrha (Rombon) na sjeveru do Loma na jugu i od njih je ustrojena 14. armija pod zapovjedništvom njemačkog generala Belowa. Tim je snagama zadan proboj protivničke obrane kod Boveca i Tolmina, te prodor do linije Gemona – Cividale del Friuli. Za provođenje toga plana general Below podijelio je armiju u četiri bojne skupine jačine korpusa: *korpus Krauss* trebao je provesti proboj kod Boveca i zauzeti kotu Stol; *korpus Stein* imao je zadaću proboja obrane kod Tolmina, dolinom Soče izbiti do Kobarida i osvojiti vrlo važnu uzvisinu Matajur; *korpus Berrer* trebao je osvojiti Ježu i vrh San Martino; a *korpus Scotti* zauzeti visove iz-

¹⁰⁴ Hofmann – Hubka – Bardolff, str. 129.

¹⁰⁵ VE, sv. 4, str. 386.

među Soče i Idrije kako bi se 2. Sočanskoj armiji olakšao prijelaz preko Soče. *Korpus Kosak*, desno krilo 2. Sočanske armije, trebao je osvojiti greben istočno od sela Canale i zaštititi lijevi bok 14. armije.

Ispred 14. armije nalazilo se 9 divizija talijanske 2. armije, i to 6 u prvoj liniji i 3 u drugoj s 400 do 500 artiljerijskih cijevi. Glavne talijanske snage nalazile su se ispred 2. Sočanske armije na južnom području bojišta. Pred austro-ugarskom 10. armijom na Karnijskom grebenu stajale su snage *Zone Carnia* jačine jednog korpusa.

Napad je započeo 24. listopada intenzivnim topničkim djelovanjem, pri čemu je obilno korišteno kemijsko streljivo (bojni otrovi) za koje Talijani nisu imali odgovarajuće zaštitne maske, pa su gubitci bili užasni. Osim toga, u napadu su primijenjene jurišne skupine umjesto masovnog pješackog napada, što je iznenadilo Talijane, pa je proboj uspio na cijelom području napada. Austro-njemačke snage su već četvrtoga dana izbile na rub Furlanske nizine na zapadu uz relativno male gubitke. Na južnom dijelu bojišta Borozevičeva Sočanska armija (*Heeresgruppe Borozevič*) počinje napredovati 26. listopada te je za dva dana zauzela Udine, a potkraj mjeseca izbila je na rijeku Tagliamento (Tilment). Prijelaz preko rijeke forsiran je 2. studenoga, čime je bio otvoren put prema zapadu. Prethodnice njemačke 14. armije stigle su na obalu rijeke Piave 9. studenoga, a dva dana kasnije (11. studenoga) stiže i Borozevič sa svojim armijama.

Zapovjednik Jugozapadnog bojišta nadvojvoda Eugen zapovjedio je 27. listopada da se *korpus Scotti*, lijevo krilo 14. armije, uputi preko Udina u pravcu Codroipa i Latisane te što prije zauzme mostove na rijeci Tagliamento radi presijecanja odstupnice talijanskoj 2. armiji. Spomenuto područje nalazilo se u zoni nastupanja 2. Sočanske armije, ali ona je još vodila borbe u pozadini napadnih operacija. Borba za Codroipo i Latisanu završila je 30. listopada pobjedom Nijemaca. 14. armija zarobila je do 2. studenoga oko 200.000 Talijana i zaplijenila veliku količinu ratnog materijala. Tijekom 30. listopada *korpus Scotti* stigao je na liniju Rivolto – Mortegliano u prostor nastupanja desnog krila Borozevičeve 2. Sočanske armije i, da ne bi došlo do križanja kolona, zaustavljen je napad, što je spasilo od poraza talijanske snage u povlačenju.

U međuvremenu su glavne snage talijanske 4. armije zaposjele prethodno dobro utvrđene položaje na vrhu Monte Grappa, što je onemogućilo austro-ugarski proboj u nizinu. Uz teške napore i gubitke ofenziva generala Conrada (*Heeresgruppe FM Conrad*) u Južnom Tirolu, području zapadno od rijeke Brente, započela je 10. studenoga, ali samo sa šest divizija. Cilj je bila visoravan Sette Comuni koju su branili dijelovi talijanske 1. armije, kako bi se spriječio promet kanjonom rijeke Brente i omogućio ulazak u Venetsku ravnicu. Nakon teških borbi snage generala Conrada izbile su do Asiaga, ali su ostale neosvojene važne uzvisine prema Venetskoj ravnici. Napredovanje protivnika u Venetskoj nizini nagnalo je Talijane da 4. studenoga počnu povlačenje i u Dolomitima.

Poslije prijelaza rijeke Tagliamento obavijestio je saveznike načelnik njemačkog Glavnog stožera general Ludendorff da će ofenzivu voditi samo do rijeke Piave, nakon čega će se njemačke snage povući. Nadvojvoda Eugen smatrao je da ofenzivu treba nastaviti barem do rijeke Brente pa je 11. studenoga izdao smjernice austro-ugarskim snagama za nastavak ofenzive preko Piave. Napadi tijekom 15. i 16. studenog nisu uspjeli, a napadi *korpusa Krauss* zaustavljeni su ispred vrhova Monte Tomba i Monte Grappa koje je branila talijanska 4. armija. Time je bila završena ofenziva koja je započela probojem kod Kobarida.

Od 24. listopada do 10. studenoga Talijani su imali stravične gubitke: 10.000 poginulih, 30.000 ranjenih i 293.000 zarobljenih, a oko 350.000 dezertera pobjeglo je u pozadinu. Prema talijanskim službenim podacima ukupni gubitci iznosili su oko 700.000 ljudi, a taj se broj u idućih deset dana povećao na 800.000 ljudi zbog pojave raznih bolesti prouzročenih iscrpljenošću i hladnoćom. Ukupni gubitci austro-njemačkih snaga iznosili su desetak puta manje: oko 70.000 ljudi.¹⁰⁶

Naravno, i Hrvati su u velikom broju sudjelovali u tim akcijama i to: 22. pješačka pukovnija (Dalmacija), 23. i 37. streljačka pukovnije (Dalmacija), IV. bojna 53. pješačke pukovnije (Zagreb), 31. lovačka bojna (Zagreb), 3., 4. i 8. BH lovačka bojna, 1. BH pukovnija (Sarajevo), 2. BH pukovnija (Banja Luka), 4. BH pukovnija (Mostar), ali i razne druge specijalizirane vojne snage poput artiljerijskih, inženjerijskih, konjaničkih i logističkih postrojbi. Da bi osigurali uspjeh napadačke akcije, združene su snage Austro-Ugarske i Njemačke prikupile 328 opkoparskih satnija (od toga 252 građevinske), 19.700 vojnika iz dopunskih postrojbi, 30.000 ruskih zarobljenika za gradnju ceste preko Vršiča, 100 vagona alata i strojeva za rad u kamenu, 200 vagona eksploziva, 170 vagona željeznih nosača za mostove i 54 pontonske kompozicije.¹⁰⁷

Prvoga dana bitke (24. listopada) vodili su Zagrepčani, Dalmatinci i Bošnjaci krvave borbe kod Volčanskih rutov u sektoru napada 1. pješačke divizije. Iako su akcije bile vrlo uspješne, izgubili su oko 1.400 ljudi. Tom su prilikom Zagrepčani i 3. BH lovačka bojna po kiši i magli očistili hrbat Čempona od protivničkih strojničkih položaja i zarobili oko 2.900 talijanskih vojnika. Dalmatinska 37. streljačka pukovnija pod zapovjedništvom pukovnika (*Oberstleutnant*) Kaisera jurišala je na Grad vrh, gdje su u noćnom plinskom napadu alpini *Vicenza* pretrpjeli velike gubitke. Odmah potom, ne čekajući pojačanja, napali su i drugu obrambenu liniju, ali su prethodnice oko 15.30 naišle na otpor na jako utvrđenoj liniji između Avškog i Bizjaka. Napad se tu produžio do u noć i tek se oko 22.00 sata uspijeva probiti 3. bojna bosanskih lova-

¹⁰⁶ ÖULK, sv. 6, str. 712-713.

¹⁰⁷ Freivogel, Z. *Austrougarska vojska u Prvome svjetskom ratu*. Zagreb : Despot Infinitus, 2014., str. 132.

ca i IV. bojna 53. zagrebačke pukovnije. Austrijske snage zarobile su oko 4.600 ljudi, zaplijenile 77 topova, 32 mitraljeza i golemu količinu ratnog materijala.¹⁰⁸

Ista se 3. BH lovačka bojna opet iskazala dan nakon zauzimanja Udina, kada je u strahovito okrutnim uličnim borbama u Morteglianu spriječila prodor cijele talijanske divizije, a kada su joj stigla pojačanja, krenula je još u protunapad i zarobila najveći dio protivničkih snaga.¹⁰⁹ Drugoga dana bitke palo je brdo Matajur, vrlo važna točka talijanske obrane s koje se moglo nadzirati široko područje, a osvojio ga je poručnik Erwin Rommel sa svojim Virtemberžanima.¹¹⁰

Tijekom 28. listopada iskazala se II. bojna 1. BH pukovnije iz sastava 50. divizije u napadu kod Meje (Mt. Mia, tt. 1188), zapadno od Kobarida, koju je u progonu 53. talijanske divizije pomogla 63. šleska pukovnija u sastavu njemačke 12. divizije. Bošnjaci su napali bok talijanskih snaga koje su se u dolini rječice Nadiže (Natisone) odupirale napadu 63. pukovnije. Takav dvostrani napad Talijani nisu mogli izdržati i morali su odstupiti.¹¹¹ Gorica je oslobođena istoga dana (28. listopada) i među prvima su u nju ušli Dalmatinci iz 23. streljačke pukovnije. Na čelu kolone išla je karlovačka 96. pukovnija kojoj je pripala čast da razvije carsku i kraljevsku zastavu na goričkoj staroj tvrđavi u nazočnosti cara Karla IV. i carice Zite i generala Boroevića. To je bilo svojevrsno priznanje hrvatskim postrojbama za krvave borbe i iskazana junaštva u proteklim bitkama.

Nakon toga zavladao je mir na srednjoj Soči. Prvi put se nakon dugo vremena smjelo uspravno hodati po Svetom Gabrijelu. U idućim su mjesecima mnogi vojnici i časnici vraćajući se sa dopusta, ili pri povratku s liječenja, posjetili mjesta užasa i slave, mjesta vlastitih patnji, mjesta smrti prijatelja i suboraca: Sveti Mihael, Fajti hrib, Kostanjevicu, Kalvariju na Podgori, Oslavje, Pevmu, Sabotin, Svetu Goru, Vodice, Kuk, Sveti Gabrijel, kotu 383 i brojna druga. Carica Zita često je isticala da su najstrašniji prizori u njezinom životu upravo slike s Krasa nakon XII. sočanske bitke kada je vidjela rovove prepune raspadnutih vojničkih lešina po kojima su vrvjeli štakori.¹¹² Mjesecima nakon silovitih sukoba u XI. i XII. sočanskoj bitci pronalazeni su posmrtni ostatci boraca objiju strana, tako da su groblja nastavila rasti iako je zavlдалo zatišje.

Time je završilo tragično krvarenje na Soči, koje je odnijelo nekoliko stotina tisuća života. Ovaj rad spomen je na te događaje i osnovica za buduća detaljna istraživanja hrvatske vojne povijesti na tome bojištu.

¹⁰⁸ Galić – Marušić, sv. 1, str. 219.

¹⁰⁹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 218-219.

¹¹⁰ Galić – Marušić, sv. 1, str. 221.

¹¹¹ Galić – Marušić, sv. 1, str. 232.

¹¹² Mirković, I. Feldmaršal Svetozar barun Boroević od bojne na medaljama. U: *Feldmaršal Svetozar Borojević od Bojne (1856.-1920.) Zbornik radova*. Manin, M. (ur.). Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2011., str. 162.

Izvori

- Blašковиć, P. *Sa Bošnjacima u Svjetskom ratu*. Beograd : Globus, 1939.; pretilsak: Strmec Samoborski : Fortuna 2014.
- Dubravčić, F. *Živ sam i dobro mi je! Uspomene iz Prvog svjetskog rata 1914.-1918*. Dubravčić, M. (prir.). Otočac : Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, 2002.
- Čičerić, M. *Dnevnici austro-ugarskog generala Maksimilijana Čičerića 1892-1918 / Tagebücher des österreichisch-ungarischen Generals Maximilian Csicseric von Bacsány 1892.- 1918*. Marjanić, D. (prir.) Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2011.
- Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA), Wien, Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung (za pojedine časnike 79. pješ. pukovnije).
- ÖeStA/KA, Neue Feld Akten (NFA), Gefechtsbericht für IR 79 und 48. ID.
- ÖeStA/KA, Verlustliste IR 79.
- ÖeStA/KA, Belohnungs-Antrag, Goldene Tapferkeitsmedaille.

Literatura

- Bösch, R. E., *Die Haltung der südslawischen Soldaten des österreichungarischen Heeres im ersten Weltkrieg. Eine Dokumentation, dargestellt nach den Gefechtsberichten der Infanterie* (Dissertation), Wien : 1982.
- Čutura, D. Galić, L. Veliki rat: Pregled ratnih operacija. *Hrvatska revija* (Zagreb). 4 obnovljeni tečaj, 3(2004), str. 13-60.
- Čutura, D. Stjepan Sarkotić - časnik, strateg i političar, (disertacija), Zagreb : Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, 2012.
- Fabini, L. Die Kämpfe um die Hochfläche von Bainsizza in der 10. Isonzoschlacht vom 12. bis 30. Mai 1917. *Militärwissenschaftliche Mitteilungen* (Wien). 64, 5(1933.), str. 341-353.
- Freivogel, Z. *Austrougarska vojska u Prvome svjetskom ratu*. Zagreb : Despot Infinitus, 2014.
- Galić, L. Marušić, B. *Tolminsko mostišče*, Sv. 1 i 2. Tolmin: Tominski muzej, 2005. – Galić – Marušić, sv. 1.
- Galić, L. Pirih, D. i Jukić, B. *Od Krna do Rombona 1915–1917*. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2007.
- Harl, A., Galić, L., Pavlović, I., Klemec, A. i Harl, O. *Priprave Kranjske dežele in obalne pokrajine spomladi 1915 v pričakanju italijanske invazije (iz vojnega dnevnika c. in k. polkovnika Aloisa Pl. Harla)*. Kobarid : Kobariški muzej, 2013.
- Hofmann, O., Hubka, G., Bardolff, C. *Der Militär-Maria Theresien-Orden. Die Auszeichnung im Weltkrieg 1914 -1918*. Wien : Verlag Militärwissenschaftliche Mitteilungen, 1943.
- Mirnik, I. Feldmaršal Svetozar barun Borojević od bojne na medaljama. U: *Feldmaršal Svetozar Borojević od Bojne (1856.–1920.) Zbornik radova*. Manin, M. (ur.). Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2011., str. 161-178.
- Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*. Glaise von Horstenau, E. (ur). (dalje: *ÖULK*), Sv. 2. Wien : Verlag Militärwissenschaften Mitteilungen, 1930-1939.
- Pavičić, S. *Hrvatska vojna i ratna poviest i prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga, 1943.

- Pavičić, S. *Jugozapadno (talijansko) ratište u Prvom svjetskom ratu*. Zagreb : Naklada pisca, 1944.
- Pojić, M. Ustroj austro-ugarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868 –1914. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 43(2000.), str. 147-169.
- Pojić, M. *Vojskovođa Svetozar Borojević: 1856 – 1920*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.
- Rimaul, L. Posljednje decimiranje. *Hrvatski vojnik* (zagreb) 7, 301-302(2010.), str. 34.
- Steiner, Jörg C. *Heldenwerk 1914-1918: Die Träger der Goldenen Tapferkeitsmedaille und der Goldenen Tapferkeitsmedaille für Offiziere im Ersten Weltkrieg*. Wien : Institute für Auszeichnungswesen und Uniformkunde, 2010.
- Svoljšak, P. Fronta na Soči. *Hrvatska revija* (Zagreb). 4 obnovljeni tečaj, 3(2004), str. 45-57.
- Tomac, P. *Prvi svetski rat 1914-1918*. Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1973.
- Tominac, N. Ličani u 'Velikom ratu' – Jedanaesta sočanska bitka, 17. kolovoza – 12. rujna 1917. *Senjski zbornik* (Senj). 39, 1(2012.), str. 213-250.
- Tominac, N. 79. pukovnija zajedničke vojske u Prvome svjetskom ratu. U: *1918. u hrvatskoj povijesti: zbornik*. Holjevac, Ž. (ur.). Zagreb : Matica hrvatska, 2012. str. 283-322.
- Vojna enciklopedija*. Sv. 11. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1970.-1975.
- Weber, F. *Isonzo 1916*. Klagenfurt : Artur Kollitsch Verlag, 1927.
- Weber, F. *Isonzo 1917*. Klagenfurt : Artur Kollitsch Verlag, 1933.